Remaniere guvernamentală cu ignorarea Parlamentului

22
GDS
SĂPTĂMÎNAL EDITAT DE GRUPUL PENTRU DIALOG SOCIAL
ANUL V • Nr.10 (213) • 9-15 martie 1994 • 16 pagini • 150 lei

Interviul săptămînii:
Ileana Mălăncioiu

Europa împotriva intoleranței

pag. 7

Gabriel Andreescu

Marian Chiriac pag. 16

Corespondență directă de la SARAJEVO

Liberalii la GDS

pag. 6

ILIE ŞERBĂNESCU

Tren ar mai fi, bilet n-avem!

Deşi dl. Iliescu n-a făcut-o în nume propriu, ci a pus-o în gura partidului său, delimitarea de liderii PRM a fost de substanță, întrucît a fost raportată nu atît la atacurile pamfletare şi nepamfletare ale d-lui Vadim Tudor, cît mai ales la concepțiile şi acțiunile acestuia, cu argumente doctrinare, politice, economice, sociale. Şi oricum a fost o noutate. Din partea partidului de guvernămînt au putut fi auzite pentru prima dată aprecieri despre caracterul inadmisibil al nostalgiilor față de comunism sau despre promovarea xenofobiei ca mijloc de a evita autoexcomunicarea din arealul lumii civilizate. Că în ultimul timp – deşi soldat credincios, votînd fără crîcnire cu dl. Iliescu ori de cîte ori acesta a avut într-adevăr nevoie – dl. Vadim Tudor a cam sărit totuşi peste cal față de președinte sau față de colaboratori ai săi apropiați ar putea fi, desigur, o explicație a faptului că dl. Iliescu s-a decis la o delimitare publică.

Există însă şi alte explicații sau motivații? Acestea interesează în mod fundamental. Pentru că, de pildă, soarta reformei doar în legătură cu ele poate fi. Iar comandamentul crucial al perioadei este reforma.

S-a desprins dl. Iliescu de dl. Vadim din motive tactice, legate de constrîngeri ale momentului, sau dimpotrivă, din convingerea că abordările acestuia din urmă pot fi dăunătoare țării în actualul context economic şi politic, intern şi extern? Din acest punct de vedere interesează nu delimitarea în sine – care nu poate fi desigur ignorată sau subapreciată –, ci urmarea. Şi testul va fi reforma. Experiența de pînă acum nu oferă din păcate un mesaj încurajator. Fără a subestima cîtuşi de puțin presiunile pe care dl. Vadim (şi de fapt cei din spatele său) le-a făcut în direcția stopării reformei, împotriva căreia s-a declarat deschis, este totuşi absolut clar că nu dl. Vadim a întreprins reforma. Dimpotrivă, artizanul ei a fost însuşi dl. Iliescu. Datorită d-lui Iliescu şi presiunilor exercitate de dînsul am avut o reformă a jumătăților de măsură, care în atîtea domenii n-a trecut încă de pe hîrtie în economia reală şi care, în orice caz, n-a coborît pînă în prezent de la nivel macro la nivel micro (adică în întreprinderi, unde se poate spune că reforma nici nu a început). Datorită d-lui Iliescu, liberalizarea prețurilor a fost întreprinsă în etape, adică într-un mod doar aparent mai tolerabil social, pentru că în fond s-a dovedit mai costisitor şi România este singura țară est-europeană fostă comunistă care nu are încă un curs unic al monedei naționale, rezultînd din liberalizarea acestuia. Şi tot datorită d-lui Iliescu, masive subvenții camuflate sînt acordate unor industrii falimentare, care tot doar aparent realizează o funcție socială, pentru că de fapt împovărează populația prin inflația devastatoare şi condamnă România la periferizare în necruțătoarea competiție internațională de la sfîrşitul secolului XX. Să vedem dacă dl. Iliescu va face pasul decisiv în direcția reformei. Dacă nu-l va face, poate ultimul tren spre "Europa" se va pierde, chiar dacă dl. Iliescu s-a delimitat de dl. Vadim.

În atenţia Ministerului Justiţiei şi a organizaţiilor de drepturile omului

Mult stimată doamnă Gabriela Adameşteanu,

Mă numesc Mătăchescu Valeriu, din Buşteni, str. C. Petrescu nr. 8, şi vin la dumneavoastră şi la toţi colegii dumneavoastră de la Grupul pentru Dialog Social cu rugămintea de a mă ajuta la mare necaz.

În luna ianuarie '93 a avut loc un concurs organizat de ziarul "Evenimentul zilei" pentru a angaja reporteri pentru taximetre. Printre concurenţi a fost şi fiul meu Mătăchescu Lucian, care a reuşit. În luna următoare a fost numit de dl. Cristoiu redactor la biroul servicii secrete, deşi nu avea nici o pregătire (facultate), nici experienţă de ziarist. În luna ianuarie a fost trimis la Craiova pentru a rezolva un caz de bătaie între Pană Dumitru, mare patron de local, care îl bătuse pe Tăutu Ionel. Pană având la activ câteva dosare nejudecate şi deci nici condamnat pentru cazuri de omor, tâlhărie şi altele, dar care, având bani, este liber, iar dosarele stau fără să se judece.

Pentru că îl incomoda pe Pană, fiul meu a fost atras într-o cursă, dîndu-i 25.000 lei, să-i dea lui Tăutu şi să se împace.

Aici a greşit fiul meu şi departe de mine să spun că este nevinovat, este vinovat pentru că a intrat în jocul lor.

Dar mă întreb: nu cumva a fost trimis în gura lupului şi lăsat de 8 luni, arestat în penitenciarul din Craiova fără să fie anchetat şi judecat? Repet, era nepregătit nici în privinţa studiilor, având numai liceul la bază, nici ca experienţă, poate că cineva (mă gîndesc eu) are interesul să se răzbune pe ziar (cum ce vă scriu ştiu din ziare); atunci dl. Cristoiu, care are o inimă bună şi în fiecare ziar scrie că a făcut bine unui amărît, mă întreb: de ce nu îl ajută şi pe salariatul dînsului, pe Mătăchescu?

Eu nu-l pot ajuta, sînt bolnavă, operată, iradiată la Institutul de Oncologie Cluj de neoplasm mamar. Soţia lui este bolnavă TBC, internată la sanatoriul Moroieni din Sinaia.

Deci vă rog din suflet faceţi ceva pentru copilul meu, să fie judecat şi legea să hotărască dacă este vinovat, dar mă tem că nu mai are martori, pentru că arj se tem, ori au fost cumpăraţi de numitul Pană.

Cu mult respect pentru dumneavoastră şi pentru revista "22" pe care o conduceţi.

Mătăchescu Valeria, Buşteni

În nr. 7 (210) din 16-22 februarie 1994, domnul Andrei Cornea, la rubrica "Opinii", sub titlul "Se convertesc cei comuniştii la capitalism?", pornind de la analiza lui Jozef Darski, în care aceasta din urmă conchide că acum comuniştii "s-au convertit la capitalism", a reuşit să ne prezinte situaţia fenomenului aşa cum se prezintă la noi. Analiza domnului Andrei Cornea pune în lumină adevărul asupra specificului luat de către puterea politică şi economică în România, aspecte care, după cum ne spune domnul Horaţiu Pepine în articolul său "Politicianismul asumat", au fost caracterizate de o persoană din străinătate, foarte avizată în privinţa problemelor româneşti: "România pare guvernată de alte reguli decît lumea occidentală şi pare a fi o altă lume".

Dl. Andrei Cornea a găsit mai demult şi denumirea ce se potriveşte acestei situaţii, şi anume "directocraţia". "Directocraţia presupune deţinerea în aceleaşi mîini a administraţiei de stat şi a celei a unor firme private, sectorul de stat fiind folosit ca sursă de aprovizionare de materii prime pentru sectorul privat, parazitar şi semiparazitar." Dl. Cornea a reuşit să definească ceea ce noi, oamenii de rînd, am spus mereu: "numai nouii şi vechii directori produc acest amestec nepermis între gestiunile întreprinderilor de stat şi private, cu haosul respectiv".

Şi aceasta sub protecţia statului.

Nouă, cititorilor revistei "22", analiza domnului Cornea ni se pare extrem de penetrantă şi adevărată şi am dori ca astfel de articole să fie cît mai frecvente. Este prima dată cînd se pune degetul pe rana gravă a societăţii noastre.

Mai departe, în acelaşi număr, domnul Andrei Pippidi, referindu-se la mareşalul Antonescu, repetă tezele sale cunoscute, bazate pe afirmaţii proprii şi nu pe argumentaţie documentată şi logică, dorind probabil ca Antonescu să rămînă cu o imagine pe care nu a avut-o niciodată. În schimb, ceilalţi comentatori, ca domnii Mihai Dim. Sturdza (cu excepţia răspunsului la întrebarea numărul 5) şi Florin Constantiniu, sînt mult mai aproape de adevăr, lipsindu-le patima pe care o folosesc alţii. Aceasta este părerea unui contemporan care a trăit evenimentele din 1941 pînă în 1944. În încheiere, mulţumim domnului Andrei Cornea pentru relieful dat situaţiei economice şi politice de la noi, iar celor doi istorici pentru obiectivitatea arătată.

Alexandru Vasiliu, Braşov, 22.02.1994

1 martie 1994

Iubitelor doamne şi domnişoare ce ne sînt alături şi ne sprijină doresc să le spun şi să ştie în această zi de Mărţişor cît de mult contează pentru noi încurajările şi sentimentele lor. Vă urez cît mai multe împliniri din cele frumoase, linişte şi sănătate, aveţi minunate aşa cum sînteţi.

P. Roman

CITITORII NE RĂSPUND LA CHESTIONAR

Stimată redacţie,

"22" este cea mai bună revistă a momentului (ar putea să fie însă cu mult peste).

Iată care mi s-au părut a fi liniile de forţă ale "22"-ului în aceşti patru ani: 1. desigur, spiritul democratic, 2. modul în care aţi scris despre minorităţi (unguri şi ţigani, despre străini, 3. n-aţi căzut în plasa naţionalismului, nici chiar a patriotismului afişat, 4. aţi promovat cît a fost cu putinţă dialogul, 5. aţi rămas poate ultimii în a refuza reabilitarea lui Antonescu (un criminal de război, orice s-ar spune), 6. nu în ultimul rînd, păstrarea lui "î" în dauna lui "â", adică a simplificării limbii în dauna naţionalismului lingvistic.

Mai puţin reuşitele revistei: 1. idealizarea apariţiei (sau lipsa spiritului critic în ce o priveşte), 2. "performanţa" prin care trei mari dizidenţi nu mai au drept de semnătură în "22" (Paul Goma, Mircea Dinescu, Dan Petrescu), 3. vorbiţi-ne şi de limitele democraţiei, 4. nu ne lăsaţi să trăim cu iluzia că ar fi posibilă "mîntuirea prin politică" (sau "monarhia salvează România", ori "cu C. D. la putere totul va fi bine"), 5. în ziua în care Iliescu nu va mai fi la putere, vă asigur (ca unul care am votat mereu împotriva lui) că nu vom fi fericiţi. Ahia atunci ne vom întoarce în noi înşine pentru a descoperi cauzele tristeţii. Dar "22" ar putea să încerce acest lucru încă de pe acum.

Şi acum "Chestionar '94":

I. Rubrici pe care le citesc mai întîi: **1. interviul săptămînii, 2. curier, 3. editorialul, 4. eseul filozofic** (al lui H.-R. Patapievici), **5. istoria religiilor**.

II. Autorii preferaţi: **1. H.-R. Patapievici** (de departe cea mai mare surpriză postdecembristă), **2. Gabriela Adameşteanu, 3. Gabriel Andreescu, 4. Rodica Palade, 5. Marian Chiriac**.

III. Personalităţi intervievate de "22": **1. Emil Cioran** (va fi greu!), **2. Dorin Tudoran, 3. Dan Petrescu, 4. Paul Goma, 5. Alina Mungiu** (fosta dumneavoastră colegă, astăzi un mare comentator politic).

IV. 1, 2, 3, 4 – NU!

V. Pagina economică: **a) idei în mers** (după M. Maliţa) – pe care o văd referindu-se la toate ţările occidentale, **b) revista presei, c) sondaje de stradă** (pe tema fierbinte a săptămînii).

V. Grafica: **foarte bună** (puţin spus).

VI. Litera este **convenabilă**.

Cu simpatie,

Ion Oprea, Cluj

P.S. Pentru bugetul revistei vă rog să nu-mi trimiteţi revista prin poştă (dacă veţi publica scrisoarea). Eu oricum cumpăr toate numerele.

I. Mă interesează: **1. comentariul politic, 2. ancheta socială** (Dosar 22), **3. comentarea sondajelor de opinie** (deoarece analizele făcute sînt foarte pertinente), **4. interviul săptămînii, 5. eseul cultural, 6. eseul filozofic, 7. noutăţi editoriale**.

II. La rubrica "Interviul săptămînii" aş dori să se realizeze cîteva interviuri cu **personalităţi din diaspora românească**.

III. Articolele sociale ar trebui să cuprindă şi **aspecte legate de viaţa şi preocupările tinerilor**, deoarece recentele sondaje de opinie scot în evidenţă o stare de descurajare şi lipsa unui ideal.

IV. Ilustraţia grafică este **bună şi plină de umor negru**.

Prin conţinutul ei divers, revista "22" rămîne o revistă ce merită a fi citită.

Prof. Luiza Butnariu, Sucava, 08.02.1994

Stimată redacţie "22",

Greu, greu; m-am urnit şi totuşi mi-am învins inerţia din comoditate şi sentimentul inutilităţii, ca să vă trimit şi răspunsul meu la "chestionar".

Revista "22" o citesc de la primele numere de la apariţie. O aştept în fiecare săptămînă şi o parcurg la "sfinge". Mă interesează totul din ce se publică. Parcă aveţi premoniţii (după aprecierea mea) în apariţia unor rubrici noi.

I. Mă interesează: **1. editorialul, 2. comentariul politic, 3. "Accente", 4. interviul săptămînii, 5. anchetele sociale, 6. eseul filozofic, 7. cronica de carte**, expoziţii, **8. lumea**.

II. Autorii preferaţi (n-aş dori să fac "discriminări"): **Gabriela Adameşteanu, Andrei Cornea, Ilie Şerbănescu, Tia Şerbănescu, N.C. Munteanu, R.C. Cristea, Adrian Niculescu** (apreciez în mod deosebit articolul "Prima intrare a României în Europa paşoptistă"), **Andrei Pippidi**.

III. Personalităţi la "Interviul săptămînii": **Doinea Cornea, o personalitate a intelectualităţii maghiare din România, un bătrîn ţăran înţelept de prin părţile Bucovinei sau Maramureşului, Gabriel Liiceanu, Monica Lovinescu, Constantin Ticu Dumitrescu**.

IV. Teme noi: **1. educaţie, 2. viaţa cotidiană din ţările occidentale, 3. istoria şi cultura – perioada interbelică**.

V. Ilustraţia grafică a "22" mi se pare **foarte bună**, iar litera este **convenabilă**.

Ca reprezentantă a generaţiei născute în anul 1950 şi care totuşi vrea să cunoască, să înveţe, să recupereze, CULTURA, vă sugerez să încercaţi să pătrundeţi în şcoli (conferinţe, vizite) cred c-ar trebui întîi profesorii, părinţii reeducaţi (sau în acelaşi timp cu copiii).

În încheiere, vă transmit că revista "22" este bună, necesară şi o aştept cu nerăbdare şi emoţie în fiecare săptămînă.

Dumnezeu să vă ocrotească!

Cu stimă,

Ing. Doina Popescu, Bucureşti

CHESTIONAR '94

I. În revista "22" mă interesează mai ales: 1. editorialul 2. scrisorile de la cititori (Curier) 3. cronica (sau comentariile) politice 4. rubrica "Accente" 5. interviul săptămînii 6. anchetele sociale (Dosar "22") 7. comentariile despre proiectele de legi în curs de votare în Parlament 8. eseul filosofic 9. eseul cultural 10. comentarea sondajelor de opinie 11. actualitatea culturală: a) cronica de carte b) cronica expoziţiilor c) cronica de film d) cronica de teatru 12. comentariul despre TVR 13. istoria religiilor

II. Care sînt autorii care vă interesează în revista "22"? (Enumeraţi în ordinea preferinţelor.)

III. Enumeraţi personalităţi care v-ar interesa să răspundă în "22" la "Interviul săptămînii".

IV. Ce teme noi v-ar interesa să fie abordate în "22": 1. educaţie 2. sport 3. viaţa cotidiană din ţările occidentale 4. informaţii culturale asupra săptămînii care urmează (cărţi, spectacole, expoziţii) 5. numiţi rubrici dorite de dvs.

V. Cum vi se pare ilustraţia grafică a revistei: 1. foarte bună 2. bună 3. proastă

VI. Cum vi se pare tehnoredactarea revistei: 1. litera este prea mică 2. litera este convenabilă

Cititorii ale căror scrisori se vor publica vor primi – bineînţeles, gratuit – prin poştă numărul respectiv din "22" (sau, dacă sînt abonaţi, vor primi un număr în plus). De aceea vă rugăm să scrieţi citeţ adresele.

N.C. MUNTEANU

Și Napoleon era un porc

Oriunde în lume, veghind la respectarea legii, Poliția este o componentă a mecanismului democrației. Așa este și în România. Arestîndu-l pe ziaristul Nicolae Andrei, pentru "ofensă adusă autorității", Poliția din Craiova are meritul de a ne fi arătat ce înseamnă democrația originală în acțiune. Tocmai de aceea nu-i înțelegem pe cei care au sărit invocînd încălcarea libertății presei. Dimpotrivă, ziariștii români, cu mic cu mare, ar avea toate motivele să fie recunoscători vajnicilor polițiști craioveni. În primul rînd pentru contribuția inestimabilă la răspîndirea cuvîntului scris.

Fără arțiunea Poliției din Craiova cîți români, în afara localnicilor, ar fi știut că în capitala Olteniei apărea un ziar intitulat "Cuvîntul Securității"? A fost de ajuns o arestare și, iată, autorul articolului "Povestea porcului – basm de Crăciun", ziaristul Nicolae Andrei, a devenit peste noapte cunoscut în toată țara și chiar și peste hotare. Articolul lui a fost reluat de presa centrală, citit la radio. E puțin lucru? Nu, desigur. E chiar foarte mult. Cinste lor, cinste polițiștilor!

Ziaristul Nicolae Andrei ar avea și el motive să fie mai degrabă mulțumit de întîmplare. Și nu doar pentru că a devenit cunoscut, deși nici aceasta nu-i puțin lucru. Însă grație Poliției craiovene el și-a îmbogățit experiența de viață de care are atîta nevoie orice ziarist. Cînd ne gîndim de cîte aprobări ar fi avut nevoie pentru a afla ce se întîmplă într-un arest al Poliției, dl. Nicolae Andrei se poate considera un om fericit. Dintr-o trăsătură de condei, fără nici un efort, a ajuns acolo unde puținii ziariști nimeresc. Zeghea, cătușele și tunsul la zero sînt umilitoare în sine, însă pentru a cunoaște etapele aducerii pe calea cea dreaptă a celor care încalcă legea nimic nu poate înlocui experiența personală, nemijlocită. Grație Poliției din Craiova, dl. Nicolae Andrei are acum datele unui reportaj fabulos și nu ne îndoim că într-o zi îl va și scrie. Primele informații sînt mai mult decît excitante. Cei care au călcat greșit sînt aduși pe calea cea bună fiind cazați cîte 60 într-o celulă de dimensiuni reduse, cu numai 18 paturi, cu păduchi la discreție; fără apă și săpun, cu mîncare în care felul unu e supa de orez și felul doi orezul din supă, servită într-un castron pentru 3-4 deținuți, fără linguri. A meritat osteneala? A meritat. Și chiar mai mult decît atît. În fine, dl. Nicolae Andrei trebuie să fie mîndru că tocmai el a fost ales ca un exemplu pentru acei ziariști care nu vor să învețe că libertatea presei are limite care, odată încălcate, te pot duce drept în arestul Poliției. Desigur, nu e vorba de Corneliu Vadim Tudor, el are imunitate parlamentară, dar ce noroc că Poliția craioveană nu citește și "România Mare"!

Doar președintele Ion Iliescu ar avea motive să fie necăjit de toată această tevatură. Deși parodia "Poveștea porcului" conține detalii asemănătoare cu cele din biografia președintelui, care nu pot fi contestate, în articol nu e pomenit numele d-lui Iliescu. De altfel, potrivit purtătorului său de cuvînt, președintele nu cunoaște textele ziaristului craiovean în "integralitatea lor", "nu a făcut, nicăieri, nici o plîngere împotriva ziaristului craiovean", "este o inițiativă a autorităților locale, care s-au sesizat din oficiu". Normal. Chiar dacă n-ar avea simțul umorului, președintele Ion Iliescu știe că de treaut nu te desparți decît rîzînd. A învățat asta de la clasicii marxismului, pe care i-a studiat fără să-i bage nimeni sula în coaste. Dacă n-ar fi fost zelul Poliției craiovene, ecoul poveștii incriminate n-ar fi depășit granițele Olteniei. Asta e cu o poliție cultă și cultivată, care vede tot, aude tot, citește tot și nu iartă nimic. Mai ales cînd e vorba de o ofensă adusă autorității. După succesele obținute pe plan local în combaterea criminalității și a corupției, era normal ca Poliția să treacă la apărarea onoarei autorităților. Cu atît mai mult cu cît ziaristul era un recidivist. Deși fusese avertizat, el mai atacase în același fel neprincipial notabilități ale puterii locale și centrale. Președintele Ion Iliescu n-a fost decît picătura care a umplut paharul. Oricum, ferice de țara în care Poliția se simte chemată să apere onoarea slujitorilor democrației!

Folosim prilejul pentru a semnala Poliției un alt caz de atentat flagrant, flagrant delir, de atac mîrșav la adresa democrației. Și chiar a revoluției noastre. E vorba de cartea "Ferma animalelor" de George Orwell. "Ferma animalelor" și nu "Ferma mai animalelor", cum au insinuat destabilizatorii de la "Academia Cațavencu", care și ei ar trebui îmbrăcați în zeghe. În această carte, după alungarea fermierului cel rău, emanatul revoltei, Napoleon, este un porc. De ajuns, nu? Numai faptul că n-a apărut la Editura Humanitas a împiedicat Ministerul Culturii să n-o claseze în cadrul literaturii de dreapta. Mai mult, îndată după revoltă, Napoleon adună câțeii fermei pe care-i transformă în dulăi de pază ai Puterii. Nu seamănă asta cu un faimos decret al CPUN-ului prin care au fost plătiți timp de trei luni funcționarii partidului, activiștii și funcționarii raului, securiștii? Plătiți și puși la adăpost. Iar azi, ca specialiști de neînlocuit, nu sînt ei cu Puterea și alături de Putere la bine și la rău? Sînt. Ca să vedeți cum se inspiră și viața din literatură. Or, această carte infamă circulă azi prin România. La îndemîna tineretului, a oamenilor muncii de la orașe și sate mai neexperimentați care ar putea cădea în ispita de a face și alte analogii nefericite cu revoluția noastră și cu cîștigătorii ei. Sigur, autorul nu mai poate fi arestat. E și englez, e și mort. Dar ar putea fi, dacă nu arestați, măcar luați la întrebări editorul, traducătorul, cei care au citito sau intenționează s-o citească. Și pe urmă, vă întreb eu, ce carte e aceea care lasă să se înțeleagă că privind "de la porc la om și de la om la porc și din nou de la porc la om: deja era imposibil să mai spui care era care".

Să fim vigilenți, tovarăși! Pînă-n pînzele roșii!

RALUCA STROE-BRUMARIU

Proiectul timbrului cultural

Pentru a căpăta putere de lege, orice proiect legislativ trebuie votat de cele două Camere ale Parlamentului (după ce este avizat în comisiile de specialitate ale Legislativului) și apoi promulgat de președinte. În cazul în care textul adoptat de una din Camere diferă de cel adoptat de cealaltă Cameră, se înființează o comisie de mediere, formată din senatori și deputați. Ea elaborează un raport care reprezintă soluția adoptată de majoritatea membrilor comisiei de mediere. Dacă și acest raport este respins la Cameră sau în Senat, textele aflate în divergență se supun dezbaterii celor două Camere, în ședință comună. Acest lucru se întîmplă foarte rar.

Proiectul de lege privind timbrele (literar, cinematografic, teatral, muzical și folcloric) a urmat exact traseul pe care l-am descris mai sus, divergențele apărute între Senat și Camera Deputaților nefiind soluționate prin raportul comisiei de mediere, care a adoptat în totalitate formula Senatului. Totuși, pentru a se evita dezbaterea în ședință comună, cele două comisii de cultură au cerut un răgaz pentru a cădea de acord asupra unei soluții de compromis.

În forma adoptată de Cameră se prevede existența a cinci categorii de timbre: literar, cinematografic, teatral, muzical și folcloric. Timbrul literar este de 10 lei pentru cărțile cu o valoare numinală pînă la 1.000 lei și de 20 lei pentru cărțile a căror valoare depășește 1.000 lei. Timbrul cinematografic este 2% din prețul unui bilet, timbrele teatral, muzical și folcloric urmînd să fie de 5% din prețul unui bilet. Sumele încasate de cele cinci categorii de timbre se virează, conform proiectului adoptat de Cameră, după cum urmează: timbrul literar în contul Uniunii Scriitorilor, timbrul cinematografic în contul Centrului Național de Cinematografie, timbrul teatral în contul UNITER, timbrul muzical în contul Uniunii Interpreților, Coregrafilor și Criticilor Muzicali din România, timbrul folcloric în contul Institutului de Etnografie și Folclor. Timbrul literar al Uniunii Scriitorilor se aplică asupra fiecărui exemplar, atît pentru cărțile editate în România cît și pentru cele importate. Sumele ce revin uniunilor de creație sînt destinate participării la concursuri de creație și interpretare, la încurajarea debutanților, la perpetuarea memoriei personalităților românești și ale minorităților naționale, în țară și în străinătate. Institutul de Etnografie și Folclor va folosi sumele încasate exclusiv pentru editarea colecției "Disc Document". Încasările rezultate din aplicarea timbrelor nu sînt imposabile. Textul proiectului adoptat de Camera Deputaților este departe de a fi perfect: bunăoară, sumele încasate sînt distribuite numai către anumite Uniuni sau Asociații. Un exemplu: sumele încasate de pe urma timbrului muzical sînt virate numai Uniunii Interpreților, Coregrafilor și Criticilor Muzicali nu și Uniunii Compozitorilor. De asemenea, nu este stabilit ce se va întîmpla cu sumele încasate de pe urma unor autori plecați definitiv în străinătate sau decedați.

Nemulțumiți de soluțiile adoptate de Cameră, senatorii au modificat aproape în întregime textul proiectului. Cele cinci categorii de timbre au fost incluse într-un singur timbru, și anume timbrul cultural. De asemenea, se propune înființarea unui organism centralizat care să funcționeze pe lîngă Ministerul Culturii: Fondul Timbrului Cultural. Sumele încasate de pe urma timbrului cultural vor fi vărsate în contul acestui fond, care le va distribui apoi uniunilor și asociațiilor de creatori. Iată și criteriile pe baza cărora se vor distribui aceste sume: în cazul în care pentru un domeniu cultural există mai multe organizații de creatori, sumele încasate se vor repartiza în funcție de opțiunile creatorilor, interpreților, titularilor de drepturi de autor sau moștenitorilor acestora. Pentru operele clasice sau pentru traducerile cu drepturi de autor expirate, producătorul este cel care hotărăște destinația timbrului. Tot din inițiativa senatorilor a mai fost înființat un timbru al artelor plastice, care se aplică pentru fiecare lucrare de pictură, sculptură, grafică, gravură, artă decorativă, revîndute ca opera prima. Timbrul literar este de 2% din prețul de vînzare al unei cărți, iar timbrul muzical este de 5% din prețul unui bilet și 2% din prețul fiecărui disc, fiecărei tipărituri, casete video și audio înregistrate. Timbrul artelor plastice este de 0,5% din prețul de vînzare al operei de artă.

Deputații au obiectat că proiectul adoptat în Senat reintroduce centralismul în cultură și că oferă ministerului posibilitea de a distribui sumele încasate în mod subiectiv. Senatorii au replicat că deputații au exclus de la finanțare mai mult de jumătate din asociațiile de creatori. Comisiile de cultură, arte și mass-media ale celor două Camere speră totuși în găsirea unei formule acceptabile, altfel proiectul riscînd să fie respins în ședința comună a Parlamentului.

Cerem scuze cititorilor care săptămîna trecută au primit sau au cumpărat un exemplar deteriorat. Vina aparține tipografiei. De asemenea rugăm cititorii din străinătate să ne anunțe dacă primesc la fel de prompt abonamentul, întrucît sistemul de expediere prin poștă s-a modificat.

În nr. 11 puteți citi:

- Interviul săptămînii: Doina Cornea
- Monica Lovinescu – Spre un nou ev mediu
- Virgil Nemoianu – Izvoarele politice ale Americii
- Andrei Cornea – Directocrația II
- "Exilul și Împărăția": întîlnire la GDS cu Matei Călinescu, Virgil Nemoianu, Ion Vianu.

pe scurt

MARȚI 1 MARTIE

● Senatul dezbate Legea Poliției

Senatul a început dezbaterea proiectului de lege privind organizarea și funcționarea Poliției. Deși demilitarizarea acesteia constituie una din cerințele importante ale Consiliului Europei, în proiect acest lucru nu este prevăzut.

● "Protocolul PDSR-PUNR nu poate fi respectat"

Senatorul PDSR Ion Solcanu a afirmat că prevederile protocolului încheiat cu PUNR nu mai pot fi respectate, documentul rămînînd valabil "în spiritul, dar nu și în litera lui".

● C.T. Dragomir va fi numit ambasador la Paris

MAE a trimis comisiilor de politică externă ale Parlamentului patru noi propuneri pentru posturi de ambasadori. Pe lista propunerilor figurează și Caius Traian Dragomir, fost candidat FSN la Președinție, actualmente senator independent și membru PNL. El ar urma să ocupe postul de ambasador al României la Paris, în locul lui Anton Vătășescu.

MIERCURI 2 MARTIE

● PDSR renunță la guvernarea alături de PUNR

Delegația permanentă a PDSR s-a pronunțat împotriva includerii PUNR la guvernare. Marțian Dan și Ion Solcanu, membri ai Delegației permanente, s-au opus acestei decizii, ei nereușind, în final, să-și impună punctul de vedere.

JOI 3 MARTIE

● PAC va negocia separat cu PDSR

Colegiul director al PAC a hotărît participarea la negocierile preliminare cu PDSR. Motivul a fost faptul că și alte partide din CDR și-au fixat întîlniri cu PDSR. Nicolae Manolescu, președintele PAC, dorește o reînnoire a pactului dintre PD și CD.

● PD sprijină PDSR

În urma discuțiilor dintre PD și PDSR nu s-a convenit încă asupra vreunui pact, deoarece acesta trebuie convenit pe baza unui program comun care să realizeze relansarea reformei, a procesului democratic. Pînă la viitoarea rundă de convorbiri, PD va sprijini PDSR, pentru ca acesta din urmă să se rupă de PUNR, PRM sau PSM.

● UDMR răspunde Guvernului

UDMR a formulat o nouă declarație în care se afirmă că MAE, prin purtătorul lui de cuvînt, "încearcă deturnarea atenției opiniei publice de la angajamentele autorităților române privind recomandările Consiliului Europei". UDMR solicită Parlamentului și Guvernului României ratificarea Cartei europene a autoguvernării locale și a Cartei europene a limbilor regionale sau minoritare, pe care le-au ratificat doar 16 și respectiv nici unul dintre cele 32 de state membre ale CE.

VINERI 4 MARTIE

● Întîlnire PDSR-PNȚCD

După aproape 4 ore de discuții exploratorii, PDSR și PNȚCD au găsit o modalitate de detensionare a vieții politice: dialogul continuu. PNȚCD a arătat că va putea accepta și un guvern minoritar PDSR, "dar vom susține numai deciziile pe care acesta le ia pe linia reformei".

● Variantele Convenției Democratice

Lucrările ședinței ordinare a CDR au avut ca principale puncte pe ordinea de zi stabilirea formei de participare la tratativele cu PDSR, propunerea de stabilire a unui calendar precis al convorbirilor, asigurarea de către CDR a programului de privatizare relansat de specialiști străini și români. "Ieșirea din criză a României nu se poate face, din punct de vedere politic, decît prin: guvern de coaliție, guvern minoritar PDSR sau alegeri generale anticipate. Pentru binele țării prima variantă ar fi cea mai bună soluție, cu costuri sociale mici", a arătat președintele Convenției, Emil Constantinescu.

● PAC va trata separat cu PDSR

În urma ședinței Colegiului director al PAC s-a stabilit strategia acestui partid în relația cu PDSR: negocieri separate, cu condiția ca decizia finală să aparțină CDR, în ansamblul ei. Delegația PAC va fi condusă de vicepreședintele Nicolae Țăran.

● Conferința de presă a Președinției

"România va continua politica de apropiere a celor două state românești, de sprijinire economică și în plan internațional a Republicii Moldova", a arătat purtătorul de cuvînt al Președinției, Traian Chebeleu. Totodată, acesta a menționat că președintele Ion Iliescu încurajează negocierile dintre partidele politice parlamentare și salută orice formulă de coaliție care determină o stabilitate politică.

● Dificultățile administrației locale

Consilierii municipali ai PD (FSN) au explicat, într-o întîlnire cu alegătorii, de ce administrația locală a făcut atît de puțin în cei doi ani de cînd a fost aleasă. Consiliul local s-a izbit sistematic de împotrivirea Prefecturii, care a atacat 90% din hotărîrile sale. Puterea prefectului e în continuă creștere, el coordonînd o serie de servicii ce înainte țineau de Consiliul local: învățămînt, cultură, medicină, poliție, armată etc. La acestea se adaugă lipsa autonomiei financiare. Totuși, cîte ceva s-a mai făcut. Prin schimbarea instalațiilor de apă, peste un an apa va urca pînă la etajul zece. De asemenea, aproape patru miliarde lei au fost prevăzute în buget pentru introducerea contorizării apei și gazelor, ceea ce va face ca pierderile din rețea să nu mai fie plătite de cetățeni.

DUMINICĂ 6 MARTIE

● Remaniere guvernamentală

În fața președintelui României au depus jurămîntul cei patru noi miniștri: ai Apărării Naționale (Gheorghe Tinca), Justiției (Iosif Gavril Chiuzbaian), Interne (Doru Ioan Tărăcilă), Transporturi (Aurel Novac).

Generalul Niculae Spiroiu va reprezenta România la misiunea NATO de la Bruxelles

● Subtextul remanierii

Prin destituirea lui Niculae Spiroiu și aducerea unui civil în fruntea Ministerului Apărării, generalul Dumitru Cioflină, șeful Statului Major General al Armatei, devine numărul unu de drept în ierarhia militară. Dumitru Cioflină este cel care în toamna '93, după o vizită la Moscova, a declarat că relațiile dintre armata română și cea rusă trebuie să fie mai presus decît relațiile cu NATO. Ca și consilierilor prezidențiali Vasile Ionel și Marin Pancea, și lui Dumitru Cioflină i se atribuie simpatii pro-moscovite.

● Sondaj în Moldova

În Republica Moldova s-a desfășurat sondajul sociologic "La sfat cu poporul". Întrebarea adresată cetățenilor este: "Sînteți pentru ca Republica Moldova să se dezvolte ca stat independent unitar, indivizibil în frontierele de la data proclamării suveranității ei, 23 iunie 1990, care să promoveze o politică de neutralitate, să întrețină relații de colaborare reciproc avantajoase cu toate țările lumii, să garanteze tuturor cetățenilor săi drepturi egale conform normelor de drept internațional?", la care trebuie să se răspundă prin DA sau NU.

LUNI 7 MARTIE

● Vizita președintelui Iliescu în Lituania

Președintele Ion Iliescu a plecat într-o vizită oficială în Lituania, Coreea de Sud și China, în care este însoțit de o delegație oficială și de invitați parlamentari (Mircea Coșea, Traian Chebeleu, Nicolae Manolescu, Dan Pascariu, Cristian Ionescu, Iulian Nistor). La Vilnius, președintele Ion Iliescu a avut, în cursul după-amiezii, convorbiri cu președintele lituanian Algirdas Brazauskas, cu președintele Parlamentului, Ceaslovas Iurșenas, și a participat la un dineu oferit de șeful statului lituanian.

Senatorul Nicolae Manolescu, unul dintre invitații președintelui Ion Iliescu în vizita oficială în Lituania, Coreea de Sud, China

● Candidatura d-lui Ninoiu – respinsă în Senat

În urma remanierii guvernamentale, postul de vicepreședinte al Senatului a rămas vacant. Fostul ministru de Justiție, Petre Ninoiu, propus pentru acest post, nu a reușit să obțină majoritatea de voturi necesară în nici unul din cele două tururi. Nici candidatura senatorului PDSR Ion Solcanu nu a fost acceptată, relevîndu-se astfel faptul că în sînul grupului majoritar domnește dihonia.

● Pronosticul PNȚCD: alegeri anticipate

Schimbarea generalului N. Spiroiu e percepută de Corneliu Coposu ca o greșeală a Puterii, posibilă sub presiunea unor "forțe malefice". Intrucît din nou a fost eludat Parlamentul la realizarea remanierii guvernamentale, conducerea PNȚCD îi consideră pe toți cei patru nou-veniți în cabinetul Văcăroiu doar "candidați de miniștri". Dl. Coposu prevede noii echipe "cosmetizate" o viață nu mai lungă de două-trei luni, după care alegerile anticipate sînt inevitabile.

● MAE contestă sondajul din Moldova

În legătură cu sondajul "La sfat cu poporul" organizat în Republica Moldova, MAE al României constată "tendința unor forțe de a conferi în mod unilateral și generalizator sondajului sociologic valoarea unui răspuns definitiv la o chestiune la care numai istoria are dreptul de a da răspuns". Declarația susține că "este regretabil că în acest fel se continuă acțiunea de ciștigare de capital politic și de exacerbare de către aceste forțe a românofobiei". 90% din electorii moldoveni s-au pronunțat pentru independența țării lor.

● PD acuză modul în care s-a făcut remanierea

Biroul executiv al PD a apreciat că modul în care s-a făcut remanierea guvernamentală va afecta negocierile declanșate cu partidul de guvernămînt. PD apreciază că, în condițiile în care PDSR s-a arătat dispus să discute cu partidele din Opoziție, ar fi fost corect ca această remaniere să se facă prin consultarea sau cel puțin după anunțarea acestora.

MARȚI 8 MARTIE

● Nicolae Văcăroiu i-a instalat pe noii miniștri

Primul-ministru Nicolae Văcăroiu a asistat la instalarea noilor miniștri. Cu această ocazie, el a cerut Legislativului să încheteze cu propunerile privind validarea noilor miniștri, pe motiv că în Constituție nu este prevăzut acest lucru. Premierul a adăugat că, dacă parlamentarii doresc cu orice preț validarea miniștrilor, trebuie să elaboreze ei un proiect de lege în acest sens.

Biografii paralele

Gheorghe Tinca

Absolvent al Facultății de Drept din București. Este locotenent în rezervă. Fost secretar de stat în MAE. Misiunea permanentă ONU de la Geneva, problematica dezarmării și securității internaționale (1972-1978). Secretar la misiunea permanentă a României pe lîngă ONU, la New York (1982-1987). Din 1987 – director al Direcției Organizații internaționale în MAE, conducînd apoi și Direcția pentru probleme de securitate, control al armamentelor și dezarmare (din 1987). Subsecretar și secretar de stat la MAE, Departamentul America de Sud, Africa și Asia (după 1989). La alegerile din 1992 s-a ocupat de organizarea și desfășurarea scrutinului în ambasadele României din străinătate.

Dl. Vasile Popovici, deputat PAC, a afirmat de la tribuna Camerei Deputaților că actualul ministru al Apărării este un fost colaborator al revistei "Săptămîna", condusă de Eugen Barbu și C.V. Tudor.

Iosif Gavril Chiuzbaian

Absolvent al Facultății de Drept din București. A fost judecător, consilier la Consiliul Culturii și inspector general la Ministerul Justiției. Președintele Uniunii Juriștilor din România (din 1989), redactor-șef al revistei "Palatul de Justiție". Colaborator la "Săptămîna". Preocupat de studiul tracologiei, a colaborat și cu Iosif Constantin Drăgan.

Doru Ioan Tărăcilă

Absolvent al Facultății de Drept. Avocat în Călărași. Membru fondator al FSN, ales senator la 20 mai 1990. În momentul raportării FSN, el trece la FDSN, fiind realeș senator de Călărași (1992). Președintele comisiei senatoriale care s-a ocupat de anchetarea guvernărilor Roman-Stolojan. Înainte de alegerile din 1992 a avut un conflict violent cu prefectul de Călărași, rămas membru al FSN. Pînă la numirea sa ca ministru a fost vicepreședinte al Senatului.

Aurel Novac

Absolvent al Facultății de Transporturi și al Facultății de Relații Economice Internaționale din cadrul ASE. A lucrat la Institutul de prognoză și planificare economică. Director adjunct la Ministerul Transporturilor (în 1992).

Pagină realizată de
RALUCA STROE-BRUMARIU
și MARIAN CHIRIAC

TIA SERBĂNESCU

Schimbare fără modificare

Rezistența guvernului Văcăroiu este de-a dreptul dezarmantă. Nici un guvern din lume nu rezista la "scandalul corupției"; nici un guvern din lume nu scăpa de scandalul "Petromin"; nici un guvern din lume nu supraviețuia după rezultatele votului moțiunii de cenzură și după grevele generale anunțate cu vocea ridicată de sindicate. Dar cum, vorba cîntecului, în lume nu-s mai multe Românii, guvernul Văcăroiu, tare ca un stabilopod, a spart valurile, și-a astupat urechile cu ceară la ispitele căderii, și-a schimbat patru nasturi la veston și a apărut în formula de primăvară. Guvernul tînăr, fatal și discret, s-a remaniat în taină, departe de lumea dezlănțuită, în intimitatea deșertului prezidențial. Slujba de împărtășanie s-a efectuat duminică 6 martie, de ziua guvernului Petru Groza și a sondajului lui Mircea Snegur. Dacă la precedenta remaniere Guvernul și președintele au avut grijă să evite Parlamentul, de data aceasta, cîștigînd experiență și învățînd din greșeli, au evitat și presa înainte de a ocoli Parlamentul. Tot schimbînd cîte patru miniștri din două-n două anotimpuri, guvernul Văcăroiu e pe cale să stabilească un adevărat record: nu numai să reziste pînă la alegeri, dar și să ajungă la ele într-o formație scoasă cu desăvîrșire de sub controlul Parlamentului. În momentul de față, grație tacticii "remanierii", jumătate din miniștri au fost scutiți de votul Parlamentului, ceea ce, trebuie să recunoaștem, reprezintă o culme a separației puterilor în stat.

Fără îndoială că înlocuirea cea mai spectaculoasă rămîne a generalului Spiroiu de la Ministerul Apărării. Faptul că a fost invocată "demilitarizarea" cerută de Consiliul Europei nu șterge deloc impresia că, rupînd-o pe față cu C.V. Tudor, partidul de guvernămînt îi face pe plac în dos. Aceeași demilitarizare pare să fi guvernat și înlocuirea generalului Dănescu de la Interne cu dl. Doru Ioan Tărăcilă, senator PDSR. După cum se vede, conducerea Ministerului de Interne a lepădat uniforma dar și-a luat carnetul de partid – ceea ce, sub raportul consecințelor poate însemna, ca și în cazul Ministerului Apărării, politizarea declarată a instituțiilor în cauză. Deținînd portofoliile Apărării și Internelor, PDSR poate reda acestor instituții sporul de propagandă care le-a adus celebritatea. În fine, înlocuirile d-lor Petre Ninosu și Paul Teodoru nu mișcă pe nimeni în afara propriilor familii, întrucît respectivii își tocaseră demult portofoliile. Fără îndoială însă că întrebarea care se poate pune după consumarea acestei festivități oarecum masonice este dacă – și în ce măsură – formula de duminică rezistă solicitărilor din zilele lucrătoare. Judecînd după declarațiile făcute de dl. președinte Iliescu după consumarea evenimentului, remanierea este dedicată "anului esențial al reformei" și destinată unei "anumite jugulări a inflației". Cum pot ministerele Apărării, de Interne și de Justiție să juguleze inflația – fenomen strict economic – rămîne să descoperim cu ocazia manevrelor de luptă. Nici dl. Văcăroiu n-a oferit detalii suplimentare privind surpriza duminicală. Domnia sa a preferat să caracterizeze noua echipă ca fiind rezultatul unor analize care au durat foarte mult și care au condus la ideea că formula optimă are o reprezentanță "monocoloră, cu specialiști, oameni de calitate". Cum din cei patru noi miniștri, d-nii Tărăcilă și Tinca sînt sigur monocolori, înseamnă că d-nii Gavril Iosif Chiuzbaian de la Justiție și Aurel Novac de la Transporturi rămîn să-și împartă între ei calificativele de specialiști și oameni de calitate la buna înțelegere.

Despre sensele de supraviețuire ale acestei altoiri a Guvernului nu sînt multe de spus. Tenacitatea d-lui Văcăroiu și admirația d-lui Iliescu față de această tenacitate fără rezultate au contrazis pînă acum toate previziunile sumbre la adresa viabilității Guvernului. Așa încît Guvernul va rezista. S-ar putea, în schimb, să cadă reforma. De altfel, totul e posibil cîtă vreme duminică, la TV, unul dintre miniștrii actualului cabinet, dl. Mironov, se plîngea telespectatorilor de hirocrația din țară, de lipsa de logică în funcționarea economiei, exclamînd: "Așa nu mai merge! Nu mai știu cui să te adresezi!". Faptul că un ministru adresa telespectatorilor întrebările pe care aceștia ar fi fost îndreptățiți să le pună Guvernului arată cam pînă unde a fost împins absurdul în această țară. Și atunci, cum să cadă un guvern atît de neputincios care caută alinare la public?

HORAȚIU PEPINE

PDSR navighează cu vîntul din față

După o săptămînă de negocieri cu partidele Convenției, PDSR autorizează o remaniere guvernamentală care păstrează caracterul monocolor al Cabinetului. Decizia a fost luată însă ceva mai înainte, la Cotroceni, cînd președintele Iliescu convoca pe toți parlamentarii PDSR, îndemnîndu-i să reziste între cele două mari tensiuni politice care s-ar manifesta în societatea românească: pe de o parte nostalgia comunismului, iar pe de altă parte restaurația lumii antebelice. De aici a rezultat cu oarecare claritate că președintele nu dorește un guvern cu cei care l-ar compromite în ochii occidentalilor și care ar bloca căile de acces la creditele internaționale, dar nu dorește nici un guvern cu cei care militează pentru restituirea integrală a proprietăților și pentru restaurarea monarhiei. Cu cine atunci? Logic vorbind, președintelui Iliescu nu-i rămînea decît reapropierea de Petre Roman. Dar tocmai aici dificultățile erau mai mari decît oriunde în altă parte. Nu țăraniștii, nu liberalii, nu pesemiștii au fost marii dușmani ai PDSR, ci tocmai cei din partidul lui Petre Roman, pe care s-a străduit timp de doi ani de zile să-l discrediteze definitiv. O guvernare alături de PD era greu de conceput, dar ceva mai putea fi făcut. Iată cum PDSR a propus Partidului Democrat un fel de pact de neagresiune prin care guvernanții s-au angajat să înceteze campania rapoartelor anticorupție virate mereu către guvernele Roman, iar PD s-a angajat să manifeste mai multă moderație în declarațiile făcute pe la Consiliul Europei sau în Statele Unite. Primele efecte s-au și produs: dezbaterea din Parlament a afacerii Petromin a fost de o incredibilă placiditate, iar deputatul PD, membru al comisiei anticorupție, care lansase cele mai grave acuzații împotriva unor membri ai guvernului Văcăroiu, și-a dat demisia din această comisie.

Prin urmare, la Cotroceni s-a trasat planul unui nou tip de stabilitate politică, un fel de moratoriu care să înghețe hărțuiala tradițională. Cu partidele Convenției Democratice însă, lucrurile sînt mai complicate și mai simple în același timp. Cu liberalii, cei din PDSR evită orice dialog și în plus nu ezită să-i catalogheze ca extremiști. Rămîn țăraniștii, pe care îi încunjoară cu mai multă curtoazie și pe care ar dori să-i coopteze la guvernare într-o formulă asemănătoare cu cabinetul Stolojan. În chestiunea restituirii proprietăților, țăraniștii au părut că sînt gata să facă unele concesii, rămîne însă viziunea diferită în problema agrară, rămîne opțiunea monarhică și mai ales exigența ca PDSR și președintele Iliescu să renunțe la monopolul puterii. PNȚCD nu înțelege să-și delege niște funcționari într-un guvern care nu-i aparține. Întîlnirea de săptămîna trecută între PDSR și PNȚCD a fost doar versiunea oficială a unor întîlniri la cel mai înalt nivel din săptămînile anterioare, pe care ambele părți le-au păstrat într-o mare discreție. Dar, în realitate, dacă primele discuții purtate cu PNȚCD ar fi condus la un rezultat concret, situația ar fi evoluat în chip cu totul diferit. Așa stînd lucrurile, PDSR-ului i-a mai rămas deocamdată încercarea de a evolua cu prudență între stînga și dreapta, relansînd ambivalența de pînă acum. Primul gest a fost acela de a încheia un armistițiu cu PD, a urmat ședința memorabilă de la Cotroceni, unde președintele Iliescu a convocat pe toți parlamentarii PDSR pentru a-l dezavua pe Corneliu Vadim Tudor. Gestul acesta a fost gîndit mai curînd pentru imaginea externă, dar el a fost de natură să pregătească și negocierile cu Convenția Democratică, care pretinde partidului de guvernămînt încă de la alegeri o despărțire de partidele de origine ceaușistă. Cu toate acestea, întîlnirea PDSR-PNȚCD de vinerea trecută n-a făcut decît să repună în discuție toate chestiunile litigioase. PDSR a cerut țăraniștilor să renunțe la alianța cu partidul maghiarilor, care, oricum, de mai multă vreme face o politică pe cont propriu, iar țăraniștii au pretins partidului de guvernămînt o despărțire fără echivoc de stînga conservatoare. Ședința de la Cotroceni nu a fost, pe bună dreptate, suficient de convingătoare, de vreme ce declarația oficială a PDSR din ziua imediat următoare lasă porți deschise colaborării parlamentare cu PRM și PSM. Continuarea discuțiilor cu Opoziția își păstrează însă în intențiile Puterii un rol important. Mai mult chiar, aceste întîlniri sînt gîndite pe o întindere cît mai mare de timp, anume pentru a crea imaginea unor posibilități mereu deschise. Atîta timp cît PDSR se află în negocieri cu țăraniștii, efectul în plan politic este acela al unui armistițiu, chiar dacă nu despre asta este vorba. Incisivitatea adversarilor este diminuată și guvernanții pot profita de efectul mai curînd psihologic al acestei situații. Dacă cu PD s-a încheiat un moratoriu, cu partidele Convenției se poartă discuții prelungite. Remanierea guvernamentală de la sfîrșitul săptămînii trecute a fost confirmarea tuturor acestor aserțiuni. Dar totodată ea este de natură să provoace noi circumspecții. Pe de o parte PUNR, după criza nervoasă de săptămîna trecută cînd Gheorghe Funar venea pripit la București pentru a pregăti o alianță a stîngii și a provoca o criză politică, nu mai este dispus să sprijine cu același entuziasm inițiativele majorității și poate crea dificultăți minore, dar supărătoare (iată bunăoară alegerea noului vicepreședinte al Senatului, cînd doi candidați PDSR au căzut în prima zi destinată alegerilor), iar pe de altă parte țăraniștii au temeiuri să creadă că negocierile inițiate de PDSR nu vor duce cu adevărat la o nouă majoritate parlamentară, reprezentînd doar o modalitate de navigare cu vîntul din față. Riscurile sînt ca artizanii noilor întîmplări să-și vadă opera compromisă și Parlamentul să rămînă în aceeași stare de blocaj politic ca și pînă acum.

Instalația din fața Teatrului Național realizată de Liga Studenților din Universitatea București și studenții de la Academia de Arte Frumoase, cu sprijinul Cartelului "ALFA", în memoria lui Decembrie 1989

TRIBUNA POLITICĂ

DIALOG

DANIEL VIGHI

Problemele mișcării liberale

Gîndirea și practica politică liberală sînt, în România, amenințate de lipsa unui suport instituționalizat reprezentat, ca peste tot în lume, de partide de orientare liberală. Criza partidelor liberale românești are consecințe imediate, dar și pe termen mediu, asupra reformei în întregul ei, care este una de esență liberală. Faptul acesta poate fi constatat cel mai ușor în actul guvernării, care s-a deplasat de la Revoluție încoace înspre liberalismul pretins de imperativele schimbărilor structurale ale societății. Toate partidele pretind că doresc reformarea României, făcîndu-se că nu bagă în seamă faptul că schimbarea dorește să autohtonizeze instituții democratice de esență liberală, dublate de mecanisme economice de același fel care și-au dovedit eficiența în lumea occidentală de după cel de-al doilea război mondial. Aceasta este realitatea de necontestat a lumii actuale: doar economia organizată pe principii liberale este viabilă, orice alternativă la aceasta este o utopie primejdioasă. De aceea, fostul FSN a cîștigat primele alegeri cu un program de stînga și a guvernat mai la dreapta. Așa i-au cerut realitățile nenegociabile ale mersului reformei. Frontul Salvării Naționale s-a scindat, mai apoi, din motive politice stîrnite de plasarea unor grupări din interiorul său în raport cu gradul de acceptare a liberalismului economic, și nu numai. Au fost atunci trei grupări în Front: una a lui Petre Roman, situată cel mai la dreapta, deci mai aproape de liberalism, o alta care s-a dorit să fie de centru, reprezentată de grupul **Un viitor pentru România**, susținut de președinte ca alternativă moderat-reformatoare, și, în sfîrșit, o a treia, de stînga, care a reușit să cîștige alegerile cu un program aproape antireformist, într-un scenariu curios în care a atacat dinspre stînga, foștii aliați din interiorul unuia și aceluiași partid, demascați înaintea opiniei publice ca fiind trădători ai principiilor social-democrației (a se citi ai comunismului cosmetizat). Se împlinea în acest fel un scenariu imaginat de Silviu Brucan în ianuarie '90, care prevăzuse atunci pentru un partid cu mai multe orientări care să acopere întreg spectrul politic. Numai că lucrurile nu au evoluat așa cum ar fi dorit Brucan, pentru că aceste grupări nu au putut coabita în marginile unui singur partid. Prin urmare liberalismul, ca practică politică, a fost în campania electorală incriminat prin raportare la partidul lui Petre Roman și mai puțin față de partidele propriu-zis liberale, care neființd la guvernare nu au putut fi atacate de antireformatori decît prin ricoșeu, prezentînd efectele guvernării Roman ca o consecință a gîndirii liberale împinsă pînă în extremele ei sălbatice. S-a spus atunci cum că dezastrul social provocat de guvernarea Roman ar atinge cote catastrofale sub o guvernare liberală ca atare.

Efectele politice ale acestei competiții ideologice se aseamănă oarecum cu acelea petrecute în țările foste comuniste în care liberalii au pierdut puterea, așa cum s-a întîmplat în Polonia, Rusia și Lituania, din cauza costurilor sociale mari pe care comuniștii reformatori, sau social-democrații autentici, sau extremiștii naționaliști antireformatori le-au invocat în campania electorală pentru a ajunge la putere. La noi procesul a fost oarecum limitat la nivelul fostului FSN, Convenția pierzînd mai ales datorită audienței încă destul de largi a președintelui Ion Iliescu în electorat și sprijinului pe care acesta l-a acordat FDSN-ului, dublat de cîteva greșeli ale coaliției democratice prin părăsirea Convenției de către PNL, nominalizarea tîrzie a candidaturii la președinție și absența unei înțelegeri cu gruparea Roman, în așa fel încît Convenția s-a confruntat în campania electorală cu FDSN-ul, dar și cu liberalii lui Radu Cîmpeanu și cu reformatorii din partidul lui Petre Roman. Absența unei coordonări minime între formațiunile politice proreformă a facilitat cîștigarea unei majorități, e adevărat, minime, a partidelor de stînga care au promis electoratului încetinirea ritmului reformelor.

În ceea ce privește doctrina liberală propriu-zisă, aceasta continuă să fie deservită de către partidele care ar trebui să o promoveze.

Pe de o parte, avem partide care își zic liberale fără să dovedească prin nimic că ar fi așa ceva, cum bate cazul PUNR-ului și al PDAR-ului. Eticheta liberală pe care și-au luat-o aceste partide pare să fie, mai degrabă, o diversiune menită să înlocuiască în ochii opiniei publice interne și internaționale adevăratele partide liberale. Pe de altă parte, adevăratele partide liberale sînt măcinate de o criză internă care riscă să diminueze impactul ideologiei liberale în societatea românească. Depășirea crizei s-ar putea realiza printr-o accentuare a disciplinei formațiunilor politice liberale și nu prin relaxarea acesteia, după cum pretinde PL '93. Drumul spre disciplinare se poate realiza prin dezbateri interne și prin decizii asumate democratic, care să fie mai apoi respectate necondiționat de către cei care gîndesc diferit. Acest deziderat pare greu de obținut la ora actuală din cauza unor orgolii ale unor lideri care aduc un prejudiciu enorm doctrinei liberale. În momentul de față, singurul partid liberal consolidat intern și cu reprezentare teritorială coerentă se arată a fi Partidul Alianței Civice. Congresul de la Timișoara, care a adoptat un statut de organizare ierarhizat piramidal, se dovedește a fi, în actualele condiții, o soluție salvatoare. Orice s-ar spune, un partid nu poate copia descentralizarea societății civile decît cu un risc perpetuu al unor potențiale scindări interne. În condițiile în care PNL-ul este aproape anihilat, PL '93 poate, într-adevăr, spera să cîștige noi disidenți din partidul liberal istoric. Că urmărește acest lucru a fost evident în momentul în care a încurajat congresul dizident al lui Radu Cîmpeanu, numai că PL '93 se supune unui risc major procedînd astfel pentru că preia, odată cu virtualii membri noi, și tensiunile pe care aceștia le aduc cu ei. Pe lîngă acest fapt mai trebuie remarcat și faptul că fosta aripă tînără a lui Cîmpeanu este un partid creat la vîrf, prin reașezări parlamentare cu o reprezentare teritorială evanescentă. Din aceste motive apare aproape simitoare afirmația liderilor acestui partid ca viitoarea unificare liberală să se realizeze prin competiție, una care ar urma să fie decisă prin alegerile locale. Am impresia că am uitat puțin cam prea repede ce anume înseamnă să cîștigi alegerile regionale sau măcar să ai candidați în cît mai multe consilii municipale, orășenești sau comunale. Pentru a reuși în acest din urmă caz este nevoie să ai cît mai mulți membri de partid în cît mai multe localități, care să susțină efortul campaniei electorale și numărul de oferte de candidaturi care să permită o cît mai bună selecție a acestora. Or, să mă ierte colegii din PL '93, dar în vremea alegerilor locale în județul Timiș – cîștigate, ca și cele generale din '92, de către Opoziție – prestația lor politică a fost mai mult decît modestă.

De asemenea, apare tot mai evidentă eclipsarea grupului civic-liberal, fost în PAC, în interiorul lui PL '93. Avem acum convingerea că am judecat corect atunci cînd, la Convenția PAC, în urma căreia grupul civic-liberal a părăsit partidul, am respins argumentațiile lansate de la om la om, cînd ni s-a promis că vom domina din interior, prin valoare și număr, marele partid liberal, condus astăzi de poeta Daniela Crăsnaru. Opțiunea aceasta, în dauna alteia, bunăoară aceea a senatorului Alexandru Popovici, care a apărut multora din PAC și nu numai, ca un viitor om politic de anvergură, arată că mișcarea civic-liberală s-a sfîrșit undeva prin rîndurile doi ale Partidului Liberal 1993.

Prin urmare, unificarea liberală rămîne deocamdată o soluție pentru vremuri în care lupta politică va permite partidelor să-și descentralizeze comanda. Deocamdată sîntem în stare de necesitate, așa că partidele liberale vor proceda cum vor considera că este mai bine, unii în strategii centrifuge, alții în fel opus. Și faptul acesta pare evident, oricîte energii demolatoare s-au cheltuit prin editoriale împotriva PAC-ului, considerat dușmanul Marelui Partid Liberal. Nimeni, însă, nu s-a gîndit atunci și nu se gîndește, se pare, nici astăzi că unificarea liberală ar putea oferi șanse egale formării unui partid puternic, dar și unei explozii de vanități care ar nimici toate partidele și, implicit, mișcarea liberală românească.

ÎNTÎLNIRI LA GDS

ANDREI CORNEA

Liberali, o, liberali!

A pune capăt războiului fratricid e cu putință? Pot fi adunate laolaltă fragmentele liberale? Încotro se îndreaptă liberalismul din România? Se poate realiza unificarea liberală, trebuie refăcut sau nu un Mare Partid Național Liberal, care este locul liberalismului în ansamblul Opoziției și al atitudinilor pro-reformă? – iată cîteva dintre problemele importante dezbătute miercuri 2 martie, la invitația Grupului pentru Dialog Social.

S-au putut număra printre invitați cîțiva dintre "grei" liberali sau "liberalizanți" – personalități reprezentative ale partidelor liberale sau de orientare liberală: PNL, PNL-CD, PL '93, PAC, UDMR (grupul liberal). Amintesc pe Valeriu Stoica, Dan Grigore, C. Bălăceanu-Stolnici, Mircea Ionescu-Quintus, Crin Halaicu, Nicolae Cerveni, Popescu-Necșești, Dinu Patriciu, Călin Anastasiu, Eugen Vasiliu, Ioana Brătianu, Dan Amedeo Lăzărescu, Dan Căpățână, Ioan Ghișe, Péter Bányai.

S-au făcut afirmații multe și tari: **filosofice** – "democrația și liberalismul sînt antinomice" (D.A. Lăzărescu); **sociologice** – "sintagma -mișcarea liberală- nu are acoperire, cel puțin în România" (C. Anastasiu); **teologice** – "liberalismul conduce ori în Rai ori în Iad"; **istorice** – "România este singura țară modernă creată de liberalism" (Crin Halaicu); **cu specific local** – "liderii liberali vor să fie primari în satul lor mic"; **cu specific biologic** – "PNL este un mic monstru bicefal" (Dinu Patriciu); **retoric-indignate** – "nu admitem insulta" (tot Dinu Patriciu); **demonstrativ-patetice** – "am slujit 50 de ani adevărul și cred că trebuie să-l apăr și acum" (Ionescu-Quintus); **paradoxal-ironice** – "să unificăm mișcarea liberală în jurul UDMR" (Valeriu Stoica); **critic-autocritice** – "am un profund sentiment de jenă că sînt liberal" (Popescu-Necșești).

S-au formulat soluții și alternative majore pentru depășirea crizei: refacerea Marelui Partid Național Liberal, ori constituirea doar a unei alianțe liberale în cadrul CDR; construcția ori "creșterea organică" a mișcării, aderarea la Internaționala Liberală și procurarea de bani, referirea istorică, retragerea sau nu a sprijinului primarului Crin Halaicu. S-a recomandat bună-cuviință, abținerea de la mîncînă și calomnie, respectul reciproc, neamestecul în treburile interne, pragmatismul, patriotismul, profesionalismul, toleranța etc. Cu ce rezultat? Nul, probabil.

Mîhnirea și dezamăgirea dinaintea unor asemenea întîlniri sînt de neevitat. De fapt, marea suferință a mișcării liberale stă în aceea că, după părerea mea, nici una dintre personalitățile de la vîrful diferitelor partide nu are autoritate în afara partidului propriu și, avînd în vedere situația de fapt, nici nu pare a exista vreo șansă să o capete. Nu știu dacă, așa cum a spus dl. Călin Anastasiu, într-adevăr conceptul de mișcare liberală este inadecvat. Pare însă greu de înlăturat impresia de proxim exitus al acestei mișcări. Și nu ar fi vorba nici măcar despre o catastrofă tragică, ci doar despre o farsă plină de ridicol.

Europa împotriva intoleranței

Seminarul organizat de către Secretarul General al Consiliului Europei, Catherine Lalumière (cu cooperarea Comitetului evreu american și Fundației pentru Europa Științei și Culturii) între 3-4 martie 1994, la Strasbourg a fost unul din "vedetele" manifestărilor internaționale din acest început de primăvară. Prezența pe lista de participanți a unor personalități cum ar fi: Franz König, Elie Wiesel, Alfred Moses, George Soros, lordul Menuhin (dar lista numelor prestigioase este mult mai mare) sugerează importanța pe care organizatorii o dau temei.

La Strasbourg au fost invitați și reprezentanți ai unor organizații din România – alături de presă, al cărei interes pentru seminarul din capitala Europei a surprins în mod plăcut. O intervenție remarcată de către organizatori a avut-o Smaranda Enache. Observațiile ei în privința rolului statului în educație, ca mijloc complementar al acțiunilor privind respectarea drepturilor omului au fost trecute în raportul final al Seminarului.

Textul următor a fost prezentat în atelierul: "Forțele morale și religioase împotriva ascensiunii fundamentalismelor".

GABRIEL ANDREESCU

Extremismul naționalist în România și Europa de Est

Din informațiile transmise în mass-media internațională despre România, un număr impresionant fac referiri la manifestările extremiste. De altfel, întreaga Europă ex-comunistă este traversată, într-o măsură mai mare sau mai mică, de un naționalism care se accentuează până și în Europa comunitară. Se naște întrebarea dacă acesta e sănătos, rușinat sau xenofobe reprezintă sau nu un fenomen inerent.

1. Contextul

Toată această regiune a Europei are istoria ei de dispute etnice, care rămân, fie că vrem, fie că nu, în memoria colectivă. În România prezența etniilor a fost legată de dispute teritoriale. Transilvania, aflată la granița cu Ungaria, a fost regiunea mai multor schimbări de tutelă (1918/1938/1994), și a unor violențe între români și unguri în ultima sută de ani. Există o "prostă" interacțiune istorică cu rușii (Rusia), cu care majoritatea românească are de disputat soarta Basarabiei, supusă și ea unor astfel de mișcări (1812/1920/1938/1944). Se adaugă la memoria istorică elementele antropologice și sociale ale manifestărilor extremist-naționaliste. Dintotdeauna veneticul ține loc de țap ispășitor, mai ales atunci când inconfortul schimbărilor îndeamnă la căutarea unor soluții disperate. Diferența de stare socială – atât de evidentă în cazul romilor – constituie surse de stres pentru colectivități și de posibile contra-reacții.

Noi, cei care avem în minte în primul rînd standardele **Declarației Universale a Drepturilor Omului** sau ale **Convenției Europene a Drepturilor Omului**, rămînem în general la exprimarea deziderateler. Dar apărarea efectivă a drepturilor și libertăților fundamentale necesită mai mult decît atît: chiar abordarea cauzelor. Răspîndirea astăzi, pe tot cuprinsul, a manifestărilor extremiste – în frunte cu exemplul cutremurător al fostei Iugoslavii – arată că o bună parte din politica internă și externă a instituțiilor (și a statelor) europene suferă de inadecvare. Mai mult decît oricînd este nevoie de înțelegerea și controlul factorilor care împing unii împotriva altora indivizii și grupurile, sau a celor care adună oameni și îi unesc.

2. Logica

Ceea ce s-a întîmplat după revoluția din România a fost descris în multe feluri. Voi interpreta acum situația după revoluție drept un **vid ideologic**. Ceea ce nu înseamnă atît absența oricărui fel de ideologii privind reconstrucția politică a țării, cît starea de așteptare pentru **oferte ideologice** diverse drept bază a viitoarelor competiții politice.

Revolta care a determinat căderea regimului Ceaușescu a fost o ridicare explicită împotriva comunismului. În România comunismul se compromisese ca ideologie definitiv. Ideile de libertate și de democrație au constituit fondul **Comunicatului către țară**, documentul revoluției și singurul text cu valoare constituțională până în 1991. În acest sens, putem vorbi despre o **ideologie a democrației** ca fundal al schimbărilor din România.

Acest aspect nu rămîne unul oarecare. Ideologia este o problemă de **legitimitate politică**. De aceea revoluția pro-democratică din România a împins în rîndul elitei politice, inițial, foști rezistenți și militanți pentru drepturile omului. În mod dramatic s-a pus problema reașezării legitimității politice de teoreticienii sau practicienii regimului anterior. Aceștia erau interesați să motiveze necesitatea unui regim autoritar (al cărui rol ar fi, printre altele, să elimine disensiunile privind responsabilitatea pentru ceea ce s-a întîmplat până în 1989) și dreptul de a reprezenta politic anumite părți ale societății din România. Soluția a fost ideologia naționalismului extremist. Nimic nu putea juca mai bine acest rol decît ideologia naționalistă. Cei care erau interesați să o joace posedau, sau aveau acces la resurse care, comparativ cu resursele competitorilor lor politici, erau nelimitate.

Pentru propaganda naționalist-extremistă s-a investit enorm în România. Ziare și reviste, acces preferențial la televiziune, mișcări așa-zis culturale (Vatra Românească), partide politice (PUNR, PSM, PRM) au proliferat începînd cu martie 1990 și au devenit la capătul a patru ani o realitate parlamentară determinantă. Forța lor economică și de mass-media este strivitoare. Nici un scrupul nu s-a manifestat în campania aceasta, căreia i-au căzut victime personalități ale vieții publice ori întregi comunități. Instituțiile statului, și în primul rînd Justiția, au refuzat să pună în mișcare instrumentele de contracarare avute la dispoziție.

Ceea ce se știe mai puțin în mass-media internațională, interesată în primul rînd de exemplele negative, este existența în societatea românească a unor forțe care au opus o rezistență eficică acestor provocări. Dacă în România nu s-a ajuns la noi vărsări de sînge și, poate, la un război etnic (ce păreau iminente în toamna anului 1991 sau vara lui 1992), asta se datorează acelor personalități și grupuri care au luptat în condiții ingrate împotriva amplificării tensiunilor. Revista "22" și Grupul pentru Dialog Social, Liga Pro-Europa și organizațiile de drepturile omului, Alianța Civică și asociațiile do dialog cultural – ca să dau exemplu numai cîteva repere colective – au creat acea atmosferă de parteneriat cu reprezentanții celorlalte etnii care a dus la stingerea focarelor pregătite cu grijă de către extremiști.

3. Ce putem face?

Trebuie investit în democrație.

Este necesar ca printr-o voință politică de oră tîrzie instituțiile internaționale să sprijine partenerii fireți din societățile post-comuniste. Numai un sprijin moral constant și un ajutor economic pe măsură le-ar permite acestora să facă față uriașei forțe economice a adversarilor democrației. Așa cum s-a văzut în cazul fostei Iugoslavii, neimplicarea democrațiilor în evoluția complicată din Europa post-comunistă este extrem de costisitoare și, în fapt, neargumentabilă.

4. Antisemitismul fără evrei

Există încă un factor, pe care l-am văzut manifestîndu-se în ultimul timp și despre care aproape că nu s-a vorbit. El contribuie, după părerea mea, la unele fenomene cu totul surprinzătoare, cum este cel al "antisemitismului fără evrei".[1] Antisemitismul face parte din aceeași luptă pentru legitimitate a aventurierilor politici despre care am vorbit. Dar la acestea se adaugă, ca un context favorizant, sentimentul de frustrare pe care îl trăiesc victimele comunismului, care văd cum la nivel internațional acest subiect este tratat astăzi cu indiferență, sau chiar cu reținere.

Să nu uităm că regimurile comuniste au în contul lor uciderea – după evaluări realiste – a circa 70 de milioane de vieți. Dacă echilibrul socio-politic după cel de-al doilea război mondial a fost realizat cu atîta succes, asta s-a datorat și capacității comunității internaționale de a condamna atunci, moral și juridic, pe autorii crimelor naziste și nazismul, ca ideologie. Nimic asemănător în ceea ce privește statutul comunismului și al comuniștilor după 1989, în Europa de Est.

În România, principalele partide de opoziție democratică, care sînt partidele istorice, au fost formate de oameni care au stat în temnițe zeci de ani de zile. Victimele sau urmașii victimelor nu au cum să renunțe la justiție decît dacă devin indiferenți la crimă. Iar dacă nu, se vor simți datori să revină constant asupra ipocriziei mondiale, de a face o diferență între flagelul fascist și cel comunist, accent care împiedică opinia publică să remarce amenințarea reală a pericolului mișcărilor fascizante.

Temerea mea este că efectele "morale" ale compromisului față de crimele comuniste constituie un factor semnificativ al apariției și dezvoltării extremismului naționalist. Nu numai că prin "grațierea morală" s-a deschis calea luptei pentru legitimarea politică a celor vinovați, dar în acest mod s-a deschis și calea acceptării crimei "în genere", deci a diversificării tentațiilor agresive de orice gen.

Ca un mijloc de recuperare a greșelilor ar trebui, în această perioadă de tranziție, "investit" în cunoașterea istorică a regimurilor comuniste și în acuzarea lor. Alături de Muzeul Holocaustului brun este nevoie de un muzeu al Holocaustului roșu. Vreau să spun că am în vedere prin asta nu o strategie anume împotriva comunismului, sau a reziduurilor sale, ci strategia împotriva extremismelor în general. Nu poți avea succes cu o terapie parțială. Apelurile care încep să apară, în acest sens, de la oameni de ținută incontestabilă, ar trebui să ne dea de gîndit. Nu este cu totul întîmplător că o revistă care a fost în fruntea campaniilor pro-minoritare din România în acești ultimi 4 ani (revista "22") pare din ce în ce mai preocupată de intervenții cum este cea din care mă simt dator să scot următorul pasaj (*Cazul Antonescu după o jumătate de secol*, Mihai Dim. Sturdza – diplomat al Institutului de Studii Politice de la Paris, "22", nr. 7, februarie 1994):

"50 de ani de la evenimentele în cauză, vina de netăgăduit a unor oameni politici nu este totuși înșeptă de același zel în condamnarea altor vinovați de alte genocide, cum ar fi a lui Lazar Kaganovici, cumnatul lui Stalin și autorul principal al planului fiarte sistematic de exterminare a milioane de țărani ucraineni, sau a lui Ilia Ehrenburg, autorul faimoasei poezii «Ucide, ucide!» împărțită tuturor soldaților din armata roșie în momentul în care aceasta ajunsese la granițele Germaniei. Îndemnul lui a fost urmat de uciderea a zeci de mii de civili nevinovați, puși sub semnul vinei colective, răstigniți de vii de ușa locuinței lor, îngrămădiți în biserici și arși apoi de vii. Oameni ai secolului XX, ei au fost supuși unor chinuri identice acelora folosite de autoritățile otomane împotriva armenilor, în 1915, de comuniștii unguri în vremea teroarei roșii din 1919, de comuniștii spanioli împotriva preoților și călugărițelor capturați de ei în cursul războiului civil din Spania de după 1936, de uciderea a zeci de mii de ofițeri și civili polonezi de către sovietici, în 1940, de masacrele comise de naziști, pe scară mult mai mare, în teritoriile sovietice sau în lagărele morții de la Auschwitz și aiurea, de genocidul din Bosnia filmat zilnic de televiziunile din lumea întreagă."

Concluzia mea, pe linia unor astfel de apeluri, este că răspunsul pe care îl avem astăzi de dat escaladării extremismelor este unul global, presupunînd un amestec inteligent de acțiune politică și de acțiune morală. Nici un exces, în folosirea simultană a criteriilor politice și a celor morale, și fără rabat, nu mi se pare în acest context internațional complicat prea mult.

[1] *În România există la ora actuală aproximativ 18.000 de evrei. Raportat la cele 23 de milioane ale României, rezultă un procent de 0,1%, deci un procent insignifiant. Și totuși, în presa național-extremistă din România, discursul antisemit urmează îndeaproape atacurile împotriva maghiarilor și țiganilor.*

ILEANA MĂLĂNCIOIU

Între criza cuvîntului și

– interviu realizat de Gabriela Adameșteanu

Vrînd, nevrînd am contribuit și noi la această criză

Ați scris publicistică politică chiar în paginile revistei "22", iar volumul "Crimă și moralitate" a fost apreciat de cititori și recent premiat. Din ce motiv ați cam renunțat la articolul politic în ultimul timp?

Nu mă pricep aproape deloc la politică și poate că tocmai de aceea nu m-am împiedicat în amănuntele care-i încurcă adesa pe experți în domeniu și am simțit încă din seara zilei de 22 decembrie că **e ceva putred în Danemarca.** Ascultam cum erau chemați tinerii să apere ei Televiziunea pentru că armata nu face față și m-am gîndit: cum adică, nu face față întreaga armată română (care **este cu noi**) și fise față copiii aceștia care sînt puși să stea încă o dată cu pieptul gol în fața armelor? Sentimentul pe care l-am avut încă de atunci că se moare degeaba m-a ajutat să trec fără să fac ceva împotriva firii mele peste acele zile ale entuziasmului de prisos care cuprinsese lumea.

Am simțit nevoia să fac publicistică după dezlănțuirea de furie a contramitingului organizat de Front în ianuarie 1990 și după dezlănțuirile din timpul mineriadelor și al evenimentelor de la Tîrgu-Mureș și după alte dezlănțuiri menite să intimideze și să repună totul în tiparele în care a fost. În ciuda oricăror măsuri de intimidare (și poate chiar și datorită acestora), atunci presa însemna cu adevărat ceva. Fără aportul ei, ar fi fost imposibil să fie instaurată **fragila noastră democrație** în care – cum, necum – pînă la urmă a trebuit să fie acceptat faptul că a trecut vremea partidului unic și a dictaturii. Din nefericire, nu a trecut însă și vremea limbii de lemn – în care se vorbește fără să se spună nimic și care duce la zădărnicie orice dialog cu Puterea. Pe de altă parte, lumea s-a obișnuit și cu libertatea presei care i-a fost dată – așa cum s-a obișnuit cu tot și cu toate – și de-acum nu mai impresionează pe nimeni faptul că în anumite ziare s-a scris, negru pe alb, că președintele nostru are mîinile pline de sînge și a fost înfățișat după gratii... Cu timpul spiritele s-au mai calmat și sîngele care a curs și după plecarea lui Ceaușescu, ca și înainte de ea, s-a mai uscat, dar – ca să folosim o altă replică shakespeariană – **toate balsamele Arabiei nu pot să-l spele.**

Ați lucrat la Viața Românească, la "22", la Litera. După traseul făcut de la o revistă literară la una social-politică și apoi la o editură pentru literatură credeți că există o criză a culturii? În acești patru ani v-au apărut cărți, ați luat premii... Credeți că literatura română se află într-adevăr într-un impas?

Criza prin care trece întreaga societate românească are la bază o profundă criză morală. Dacă în decembrie 1989 lucrurile ar fi fost curate, poate că am fi făcut eforturi supraomenești și am fi reușit să luăm totul, altfel, de la capăt. În contextul dat, nu se putea ca tocmai cultura să meargă înainte **din victorie în victorie**, la fel ca în **anii lumină**. Fără îndoială, intelectualii au avut vina lor pentru ce s-a petrecut în vremea dictaturii. Era deci normal ca un sentiment de vinovăție să provoace o criză a cuvîntului. N-a fost însă în ordine faptul că scriitorii au vorbit despre vina lor și tot despre vina lor au vorbit în fața milioanelor de telespectatori și militarii și cizmarii și cititorii și turnătorii și bicicliștii și teroriștii. Așa s-a ajuns să se strige **moarte intelectualilor** și să fie vînată o anumită parte a lor pe străzile capitalei.

Criza cuvîntului, explicabilă în contextul dat, are și un aspect benefic. Fără ea nu este posibilă renașterea spirituală. Din păcate, ea este dublată însă și de o criză a instituțiilor culturale care este dirijată după vechile metode și transformată într-o nouă formă de cenzură. Vrînd, nevrînd am contribuit și noi la această criză. Fiindcă, din dorința de a apăra revistele, am făcut eroarea de a apăra schemele lor așa cum erau. (Eu însămi am apărut în neștire **Viața Românească**, cu Got cu tot.) Or, se vede cu ochiul liber că nu se pot face reviste vii și interesante cu vechile scheme redacționale și de gîndire.

În ce privește edițiile, criza a dus la o situație paradoxală. De teama falimentului, s-au făcut eforturi supraomenești și s-a ajuns astfel la o supraproducție de carte. S-a vorbit mult despre faptul că tarabele sînt pline de maculatură. Există, e drept, ca pe tot pămîntul și o literatură de consum. Dar există și nenumărate cărți de mîna întîi care nu mai pot fi cumpărate. Sub acest aspect am intrat, neîndoielnic, în Europa. Cînd ajung într-o librărie sînt la fel de încurcată cum am fost cînd am intrat prima oară într-un FNAC și am văzut un pogon de cărți și eu aveam bani pentru una singură.

Faptul că în acești ani de criză mi-au apărut patru cărți și că două dintre ele au fost și premiate m-a bucurat foarte mult. Dar mi-a dat și un sentiment de tristețe. Fiindcă o apariție editorială nu mai are nici pe departe însemnătatea pe care o avea cînd erau cărți mai puține însă lumea credea mai mult în literatură. Dar poate că are și acest nou sentiment de frustrare o parte bună. Poate că vom fi siliți **să reinventăm poezia care să fie din nou așteptată** și șansele literaturii noastre de a pătrunde în lume vor fi mai mari.

Venitul lunar obținut din literatură e sub salariul minim pe economie

În această criză a instituțiilor culturale ce rol considerați că a jucat Uniunea Scriitorilor?

Poate ar fi exagerat să spun că Uniunea a jucat un rol negativ. Fiindcă după Revoluție nu a mai jucat, de fapt, nici un rol.

Oricîte critici i s-au adus, înainte de 1989, societatea noastră profesională a fost instituția culturală de care Puterea s-a temut cel mai mult. Pe cînd acum doarme pămîntul sub ea. Spre uimirea mea, nimeni nu mai stă să se întrebe cum a ajuns Uniunea să moară de moarte bună tocmai după ce a fost preluată de un revoluționar pur-sînge. Recent am citit o notiță în **România liberă** în care i se plîngea de milă că nu mai are fonduri nici măcar pentru înmormîntarea scriitorilor și m-am gîndit că avem soarta pe care o merităm.

Cînd am încercat să salvăm ce mai era de salvat, liderii noștri au susținut cu tărie că Uniunea reprezintă o etapă depășită; că ar trebui transformată într-un sindicat care să apere drepturile materiale ale membrilor săi. Atunci mi se părea că acest lucru ar reprezenta prea puțin. Acum cred că ar fi fost foarte bine dacă și-ar fi asumat cineva în mod serios măcar acest program. Fiindcă am ajuns să fim categoria socială cea mai sărăcă și în același timp cea mai jecmănită. Întrucît drepturile noastre nu au fost apărate de nimeni, s-a menținut grila de impozitare de pe vremea în care salariul mediu era de 3.000 de lei pe lună. Atunci limita după care impozitul pe drepturile de autor începea să crească peste 20% era de 100.000 lei, ceea ce echivala cu aproximativ 30 de salarii. Legea avea deci în vedere faptul că o carte se scrie, în medie, cam în trei ani. Limita de la care plătim acum peste 20% impozit este tot de 100.000 de lei și procentul crește după fiecare 30.000. Se ajunge astfel ca 45% din drepturile de autor să fie reținute ca impozit, în contextul în care veniturile lunare obținute din literatură se situează cu mult sub salariul minim pe economia națională.

Cărțile martirilor neamului nu pot fi publicate

În această situație, cine susține cultura română? Și cum? După ce a suportat dependența de o politică nefastă, putem vorbi de eliberarea ei?

La ora actuală, cultura română nu este susținută în mod sistematic și dezinteresat (adică pentru ea însăși) de nimeni. Mai dă tovarășul Iliescu cîte ceva pentru cîte un adept **necondiționat** al său care îl vizitează la Cotroceni; mai dă Ministerul de Externe cîte ceva pentru imaginea României; se mai dă din cînd în cînd cîte ceva prin Fundația Culturală pentru o anumită parte a diasporei. Ministerul Culturii acordă și el – dar din ce în ce mai rar – cîte o subvenție pentru cartea de știință a literaturii, însă nu și pentru cea de literatură. Ca și cum una ar putea exista fără cealaltă. Pentru cărțile care nu se încadrează în categoria celor acceptate, edițiile trebuie să se descurce cum pot. Uneori, înalți funcționari de stat – cărora sîntem nevoiți să ne adresăm pentru cîte o ediție ale cărei costuri depășesc posibilitățile noastre – ne trimit cu dezinvoltură la Soros, care pînă nu demult era suspectat că ar fi interesat să ne cumpere. Există, ca și înainte de 1989, o ambiguitate de care nu știu cînd vom reuși să scăpăm. Pe de o parte, **Memorialul durerii** înfățișează orurile din închisori, pe de alta, cărțile martirilor neamului nu pot să fie publicate pentru că statul nu contribuie cu nimic la apariția lor. În prezent mă ocup la editură de un volum care cuprinde articolele politice și discursurile parlamentare ale lui Ion Mihalache cu privire la reforma agrară. Pînă cînd a fost pus textul la punct și a fost culeș pe calculator, costurile hîrtiei și ale imprimării s-au dublat și cresc în continuare. Fără o subvenție, cartea va ieși la un preț la care va fi greu să ajungă la cititori. Există – chiar și printre editori – prejudecata că, dacă Mihalache a murit pentru că a fost întemeietorul partidului țărănist, editarea lui ar trebui subvenționată de țărăniști și, eventual, de domnul Coposu personal. Ca și cum cei la putere ar da bani pentru cultură din resursele proprii și nu din impozitele noastre ale tuturor. În această viziune, tovarășul Iliescu ar trebui să dea bani doar pentru foștii săi **tovarăși de luptă**. Și atunci, de ce să ne mai mirăm că procedează așa?!

Care e, totuși, șansa culturii române în acest context? Cred că, înainte de toate șansa ei este că **tot românul s-a născut poet** și că, orice s-ar întîmpla, împătimiții scrisului nu vor înceta niciodată să scrie și să spere că vor reuși să-și publice cumva cărțile. Dar asta nu este o șansă de invidiat. Ea nu duce la o cultură majoră, care să poată fi luată în considerație în ansamblu. Ca să nu ne înșelăm cu iluzii deșarte, dar nici să nu murim de disperare,

criza instituțiilor culturale

vom spune că soarta culturii române e greu de prevăzut. În fond, cine ar fi crezut acum cinci ani că Uniunea Scriitorilor va fi înmormîntată prin Mircea Dinescu și prin intelectualii subtili care l-au susținut?! Și cine ar fi crezut că **România literară** va ajunge să fie salvată prin generozitatea domnului Ion Rațiu?!

Cultura Națională **nu trebuie subordonată Ministerului Culturii și, prin el, Puterii**

Ori de cîte ori vine vorba de subvenționarea culturii, diverși demnitari spun: "ați vrut cultură ca în capitalism și acum vreți subvenție de la stat?". Ce este fals în această afirmație?

În primul rînd faptul că în capitalism cultura națională nu este lăsată de izbeliște, așa cum crede tovarășul prim și consilierii dumnealui. În al doilea rînd, prin această întrebare se eludează faptul că ieșirea de sub tutela statului nu s-a produs, ci devine un vis din ce în ce mai greu de îndeplinit. În condițiile actuale, se pot privatiza cel mult edificiile falimentare, fiindcă ele nu și-au sporit capitalul cu care au plecat la drum, ci dimpotrivă, și ca atare salariații lor sînt în măsură să-l poată acoperi. Cu cît ai lucrat mai bine și ai ajuns să ai un fond de rulment mai mare – care, după cum se știe nu e tezaurizat în cocoșei de aur, ci e conținut în cărțile răspîndite pe piață – nu te mai poți privatiza. Fiindcă ești obligat să-ți cumperi singur cartea pe care nu ai reușit încă să o vinzi și care, uneori, nici nu mai poate să fie recuperată de la difuzorii la care se află.

Cu toate greutățile pe care le implică economia de piață atunci cînd este vorba despre cultură, o editură cum este **Humanitas** poate dovedi cu prisosință că nu privatizarea distruge o instituție culturală care se respectă, ci împiedicarea acesteia prin toate mijloacele posibile.

Credeți că înființarea Culturii Naționale **ar putea să agraveze, ori dimpotrivă, să atenueze criza culturii?**

Ideea unei instituții care să se ocupe de problemele esențiale ale culturii naționale, care nu pot fi lăsate pe seama particularilor și a întîmplării, nu este de respins. Dimpotrivă, cred că ar fi un miracol să avem la ora actuală o instituție de tipul **Fundațiilor Regale** care asigurau într-un mod atît de elegant și de eficient intrarea unui nou talent în literatură, apariția unei cărți de valoare și climatul cultural pe care îl creează în jurul său o revistă de înaltă ținută. Dar cu președinți, de orice coloratură ar fi ei, eu nu cred că pot să fie create fundații **regale**. Ceea ce mi se pare cu desăvîrșire rău în felul în care se proiectează **Cultura Națională** e faptul că este subordonată Ministerului Culturii și, prin acesta, Puterii. Mi-ar fi inspirat mai multă încredere dacă era de sine stătătoare, își crea singură programul și îl punea în aplicare cu ajutorul unor specialiști în afara oricărui dubiu privind pregătirea și morala profesională. În formula actuală banii acordați pentru cultură din bugetul statului parcă ar fi **un cadou de la nașul**. Cineva care frecventează Cotrocenii primește în dar Fundația Culturală Română, altcineva primește Cinematografia, altcineva Teatrul Național, altcineva Ministerul Culturii și, sub formă de supliment, **Cultura Națională**. Dacă se putea evita cumva votul, se lua tot pe această cale și Academia. Așa s-au luat doar cîteva fotolii și cîteva indemnizații de academician care, în contextul crizei prin care trecem, nu sînt nici ele de neglijat.

După cum plătește serviciile care i-au fost aduse, **s-ar putea crede că tovarășul Iliescu este un domn**. Numai că nu le plătește chiar din buzunarul său și nu cred că este normal ca toată cultura română să depindă din nou de omagiile aduse președintelui. Chiar dacă ele sînt (cel puțin deocamdată) mai voalate decît pe vremea înaintașilor săi. Ceea ce mi se mai pare nepotrivit în felul în care e concepută **Cultura Națională** este și faptul că ea ne pune în față un mamut dintr-o altă eră, care ar trebui să fie hrănit cu bibernou. Dintr-o intervenție a domnului Nicolae Breban apărută în "22" am înțeles, bunăoară, că din combinatul (sau combinația) care se proiectează va face parte și revista **Contemporanul** și că aceasta mai are cam 1.000 de cititori (care nu o citesc și niște cheltuieli anuale de ordinul zecilor de milioane. Știu ce-mi asum spunînd acest lucru, fiindcă am mai intrat o dată în polemică cu **distinsul** prozator, dar mă încumet totuși să risc întrebarea: numără oare revista care i-a fost dată (tot de tovarășul Iliescu) măcar zece cititori care ar fi dispuși dacă într-o zi n-ar mai apărea ca să fie salvată cu orice preț cu toată penuria asta care s-a abătut asupra noastră?

Cui îi e milă de Literatorul

Am luat ca exemplu **Contemporanul** nu pentru că el ar reprezenta cazul cel mai edificator în privința a ceea ce se urmărește, de fapt, prin **Cultura Națională**, ci pentru că ar fi un nonsens să mă mai întreb **cui îi e milă de Literatorul**. În vreme ce toate revistele literare care însemnau cu adevărat ceva în viața culturală a țării au fost lăsate să se descurce cum pot sau să piară.

A face din **Cultura Națională** un conglomerat de instituții care funcționează în gol înseamnă a-i rata din capul locului orice șansă de a se justifica și a cheltui în zadar o grămadă de bani. De aceea eu cred că, înainte de a răspunde dacă este sau nu este bine să fie creat acest combinat falimentar, ar trebui să avem în vedere ce-a însemnat **Consiliul Culturii și Educației Socialiste** și să ne întrebăm dacă ne putem asuma răspunderea și rușinea de a-l reînființa sub această firmă.

Urmașii lui Andrei Pleșu la Ministerul Culturii

Dintre toți miniștrii culturii de după revoluție singurul pe care l-ați onorat cu o scrisoare a fost domnul Andrei Pleșu. Oricît s-au străduit ceilalți, n-au mai avut parte de așa ceva. Cum se explică tratamentul privilegiat pe care i l-ați acordat?

În ciuda ironiei pe care o conține această întrebare am totuși sentimentul că ați vrea să smulgeți de la mine mărturisirea că pe Andrei Pleșu îl consideram o fi altceva decît cei care i-au urmat la Ministerul Culturii și că, vorba poetului, **chiar pentru asta am venit să-i spun.** Dacă acest lucru ați fi dorit să-l aflați de la mine pot să vă spun că, într-adevăr, atunci cînd am scris acea scrisoare deschisă la care vă referiți credeam că **andrisantul** mi-e cunoscut și că am vorbi încă aceeași limbă, chiar dacă opiniile noastre nu mai sînt la fel de apropiate ca înainte de potop. Au înțeles acest lucru toți cei care mi-au comentat volumul **Crimă și moralitate**. Din păcate, nu și Andrei Pleșu, care, după cum am aflat mai tîrziu dintr-un articol al său publicat în **Dilema**, a înțeles că l-aș fi **înfierat**.

Cu privire la urmașii lui Andrei Pleșu de la Ministerul Culturii care, așa cum ați remarcat, **nu s-au mai bucurat de aceeași atenție din partea mea** ar fi totuși cîte ceva de precizat. Textele domnului Ludovic Spiess mi s-a părut că fac parte dintre acelea care nu suportă comentarii. Nu vă ascund însă faptul că, atunci cînd revista era în pericol, l-am cerut, împreună cu Cezar Baltag, o audiență vrînd să-i explicăm că, oricît de mare ar fi criza pe care o străbatem, **Viața Românească** e totuși o instituție culturală care nu poate fi desființată. De la secretariatul său ni s-a răspuns cu fermitate că nu se poate să fim primiți. Am întrebat dacă în ziua aceea, sau în săptămîna aceea, sau în luna aceea și răspunsul, ca și al corbului de pe bustul Minervei, a fost: **Niciodată**. Am fost silită astfel să mă gîndesc că pînă și tovarășul Dulea ar fi fost, poate, ceva mai nuanțat. Și am conchis că, oricît ar fi situația noastră de tristă, drumul către marele solist nu mai există. Referitor la urmașul urmașului domnului Pleșu – care a fost și mai trecător prin locul cu pricina –, nu numai că n-am găsit de cuviință să scriu nici un text, dar am și protestat public cînd mi-a fost atribuit unul (inserat într-o anchetă de tip **Scînteia**). Poetului Marin Sorescu aș fi putut să-i scriu o scrisoare deschisă, dar nu acum, ci în vremuri mai vechi, cînd făcea parte, ca și Andrei Pleșu, din mișcarea transcendentalilor. De cînd **a trecut dincolo** mi-ar fi infinit mai greu să fac acest lucru.

Blazarea generală nu prevestește nimic bun

Editura Litera **(unde Viorica Oancea este directoare, și dvs. redactor-șef) a scos și cărți ale unor scriitori din diaspora. Cum ați reușit?**

Cu sentimentul datoriei pe care o avem față de acești autori și, cum ar zice Ioan Alexandru, cu ajutorul lui Dumnezeu. De altfel, un nume ca Paul Goma (publicat înainte de a ajunge eu în editură) prezintă atîta interes pentru public încît cărțile sale să nu fie editate în pierdere, ci dimpotrivă. Zilele acestea așteptăm să apară **Amintirile în dialog** ale lui Matei Călinescu și Ion Vianu, redactate de colegul meu Răzvan Petrescu. Sperăm că se vor bucura de interesul publicului și că, pe lîngă beneficiul lor moral indiscutabil, vor aduce editurii și un beneficiu material. Mai greu este atunci cînd tipărim o carte de versuri, pentru că, în mod obișnuit, poezia are tiraje mai mici și costuri mai mari. După cum știți, recent am publicat o antologie reprezentativă din poezia Gabrielei Melinescu care preia titlul volumului său **Jurămîntul de sărăcie, castitate și supunere**. Eu cred că ea este cea mai importantă poetă a diasporei românești și una dintre cele mai mari poete ale noastre. Am socotit că îi datorez această antologie (care în mod normal ar fi trebuit să apară în seria **Poeți români contemporani**) nu numai ca editor, ci și ca autor. Fiindcă a fost prima poetă din generația mea care a debutat (cu volumul **Ceremonie de iarnă**, apărut în anul 1965) fără nici un poem de circumstanță și mi-a întărit sentimentul că pînă la urmă se poate și așa, cu condiția să nu vrei să ieși prea în față.

Am lucrat la antologia Gabrielei cu bucuria cu care aș fi lucrat la o carte a mea și cu nostalgia vremii în care ne citeam una alteia ce scriam, în mansarda ei cît un cuib de vrabie din strada Grigore Alexandrescu (mansardă care acum nu mai există). M-a încercat, e drept, și sentimentul că un astfel de volum e prea costisitor pentru o editură modestă cum este a noastră. Am apelat, între alții, și la Fundația Culturală, știind că are fonduri acordate pentru diaspora și sperînd că pentru antologia unei mari poete, care revine în literatura noastră după o absență de două decenii, ne-ar putea acoperi o parte din cheltuielile tipografice. După vreo două săptămîni de amăgire mi s-a răspuns că nu există bani. Nu mult după aceea l-am văzut pe domnul Augustin Buzura pe micul ecran. Făcuse o nouă călătorie peste ocean împreună cu colaboratoarea sa Carmen Firan și vorbea despre șansele culturii noastre cu un entuziasm care mie mi se părea că sfidează realitatea. Din ce spunea domnia-sa reieșea că așa sîntem noi scriitorii, circotași, dar, de fapt, stăm mult mai bine decît ne place să recunoaștem. A sfîrșit prin a ne anunța că Fundația va acorda chiar și premii în valută. Era, fără îndoială, un lucru ieșit din comun, care merita să fie remarcat, deși nu constituia o premieră absolută. (Mai dăduse premii literare în valută și firma **Crescent**.) Ascultîndu-l, mă gîndeam ce-am mai avea de făcut decît să ne-ncălzim și noi cu gîndul că valoarea unui premiu nu stă doar în moneda în care e dat.

În încheiere v-aș întreba care vi se pare lucrul cel mai grav, mai neliniștitor la ora actuală.

Cel mai grav lucru la ora actuală mi se pare blazarea generală, care nu prevestește nimic bun. Și umorul nostru prin care sîntem **celebri în Orient**... Faptul că putem spune cu zîmbetul pe buze că **somnul rațiunii naște monștri** în loc să ne-ngrijim că n-o putem trezi.

Revoluționar fără certificat

VIII

MIRON ENACHE

Am ajuns acasă. Maică-mea tremura toată, era speriată, convinsă că a rămas fără plod. S-a bucurat mult de tot și am stat cu ea și cu soră-mea cît am mai putut. Mi se lipeau ochii, eram mort de oboseală. Le povesteam cum a fost. Dar foarte amestecat. Lucruri pe care maică-mea și soră-mea nu le auziseră la televizor. Acolo se spuneau diverse chestii – oameni care au proptit ușa de la studioul 4, eroi, toți erau nemaipomeniți. Aveau jerseu petițite în coate, tunși scurt, bărboși, erau poligloți. O grămadă de hoite se înghesuia în ecranul ăla de televizor de 51 de centimetri, voind să rămînă în memoria mulțimii. Pe cînd eu povesteam alte lucruri, mai lumești, cum s-au pișat unii pe ei... Mă ascultau cu atenție, dar maică-mea tot nu scăpa de starea aia nasoală. Tocmai atunci sună la ușă vecina de palier, cu clătite, cu bunătăți, era Crăciunul. Au mai venit nu știu cîți. Am primit cozonac. Eram vedeta blocului, toată lumea cînd pomenea de 21, de 22, mă pomenea și pe mine. Eram întrebat și eram ascultat cu foarte mare atenție. Ce spuneam eu, aia era, pentru că eram dintre ăia care fuseseră acolo. Era lucru verificat. Aveam credibilitate. Puteam să spun absolut orice că lumea mă credea. N-am mințit niciodată, nu am mîncat rahat.

Deci înfulecam acum cozonac primit de la admiratorii din bloc. Era un lucru interesant: eu, un neisprăvit, practic eram acum mîndria blocului C9. Nu era un sentiment rău, trebuie să recunosc, mă simțeam bine. Au plecat vecinii pe rînd, am rămas cu maică-mea și cu soră-mea și am mai povestit, tot așa, amestecat, cîte ceva. Soră-mea mă văzuse și pe 21 la Romană, că și ea fusese pe străzi. Am trimis-o cu chiu cu vai acasă, i-am zis să plece că a învățat atîta timp, pe cînd eu nu puteam să mă mîndresc cu nimic. Mă gîndeam că pentru maică-mea, dacă muream eu, nu era o pagubă.

Am adormit, dar greu de tot. Nu știu cît am dormit, o zi jumate, și cînd m-am trezit, am avut senzația că sînt a doua oară născut. Mă pipăiam, nu-mi venea să cred, m-am și ciupit. Eram fericit. O fericire... Forțasem mult nota. Pot să-i spun curaj, pot să-i spun inconștiență... Dar chiar am fost implicat, chiar am crezut că istoria poate să fie schimbată. Faptul că scăpasem teafăr mă mulțumea. Îmi demonstrasem o dată că nu sînt un laș, că nu sînt un nimic, că nu sînt un gunoi, și eram și supraviețuitor. Deci era bine că nu pune nimeni lumînări la crucea mea și că nu vorbește nimeni despre mine în numele meu. Eram cumva martir, că așa scrisese într-un ziar, eram și supraviețuitor, și îmi mai spuneau și toți din bloc c-aș fi erou. Și-mi convenea. Înainte, maică-mea se plîngea mereu de mine, că n-am note bune, că... Acum își schimbase optica, eram copilul ei, mă vedea. Crescusem în ochii altora și în ochii mei. Pentru mine ăsta a fost mare lucru: că am crescut în ochii mei în două zile cît n-aș fi crescut în 20 de ani. Ceva interesant: pe 21, cînd am plecat de la fotbal și ne-am îmbrăcat în viteză, ca să vedem ce face Ceaușescu din balconul lui de la CC, maică-mea a zis să nu cumva să plec pentru că s-ar putea să iasă prost. Îmi aduc aminte că m-am enervat și am scos din mine ceva țîmpit; nu știu ce a fost în capul meu, dar din suflet am spus idioțenia aia, zic: "mamă, de ce mă oprești tu pe mine, un neisprăvit de care te plîngi mereu? Eu, care n-am nici un viitor, sînt un muncitor într-o fabrică și acolo o să îmbătrînesc? Poate că oamenii inteligenți, cu un simț de conservare bun, n-o să iasă afară. Mă duc eu, casc gura, și dacă o să fie nevoie de mine, o să fac ce o să pot". Spuneam chestiile astea fără să mă gîndesc vreo clipă că o să fie nevoie de mine. Bravam, fără să mă gîndesc că vreodată o să se îngroașe gluma.

Trecuse ziua de 23, venise 24. Dormisem, povestisem celor de acasă... Am coborît în scara blocului unde ne strîngeam de obicei. Acum eram toți nemaipomeniți, toți tinerii, toți aveau ceva de povestit. De exemplu, un hăiat – ospătar – cu care fusesem pe 22. Nu era el genul de om care să-și riște viața pentru nimeni și pentru nimic; știa bine ce vrea: aștepta bacșiș, voia să se căpătuiască. Nu-i trebuia să facă bine altora, dar nici să facă rău. În 22, cînd a început să se întunece și să se tragă, zice: "eu nu mai rămîn, nu vreau să mor, faceți ce vreți, eu plec". A vrut el să ajungă acasă, dar n-a mai putut. A fost prins undeva între focuri, mai rău decît noi. A reușit să se tupilească pe niște străduțe în cartierul Televiziunii, dar tot urît era. Povestea: "cînd am vrut să plec acasă, am văzut că mi s-a tăiat poteca spre Casa Scînteii. Am încercat prin Herăstrău, am văzut că nu se poate. Am încercat o scurtătură, nici aia nu s-a putut. Pînă la urmă, cînd am văzut că se trage peste tot și că se trage de-adevăratelea, m-am băgat sub o Dacie și toată noaptea am stat cu ochii priponiți în toba de eșapament, în direcție, în cablul de accelerație, pot să vă povestesc despre Dacia aia tot". Și rîdeam. Era haios. Noi povesteam despre episoadele din Televiziune, nu alea de eroism, celelalte, care erau și încă sînt cu semnul întrebări. După aia, s-a mai întors din armată un foarte bun prieten al meu. Fusese detașat pe lîngă Ploiești, la o unitate de blindate. Armata o păcălise cum putuse, pe la bucătărie, nu-i plăcea instrucția. Primise permisie pentru că atunci participase și el la împușcături, nu de partea celor răi, ci de partea celor buni, dar veniți tîrziu, pe 23 dimineața. Mai întîi au fost duși la Otopeni, să păzească muniția de acolo. Probabil aia despre care îi auzisem eu vorbind pe militari în subsolul Televiziunii; aia care nu venea cu elicopterul și pe care o așteptam noi cu sufletul la gură. Deci, prietenul meu povestea, printre altele, cum ei au venit la Otopeni pe 22 devreme și cum au fost întîmpinați cu focuri de armă. Nu știau cine trage în ei și nici ei nu știau în cine trag. Dar o făceau cu convingere, siguri că ceilalți erau teroriști sau trupe speciale, în orice caz dușmani ai revoluției. Mai tîrziu au înțeles – prietenul meu nu pricepea de ce nu se lasă legătura prin radio – că de fapt erau de aceeași parte a baricadei. Numai că unii erau militarii în albastru, puși să apere în permanență aeroportul, iar ceilalți – adică unitatea prietenului meu – veniseră pe neanunțate în ajutor. S-ar fi măcelărit pînă la unul dacă nu apărea o a treia unitate, de parașutiști – tot în ajutor! Cînd au venit de sus parașutiștii, militarii din amîndouă taberele n-au mai tras, au așteptat să cadă. În parașutiștii care cad (asta tot de la revoluție o știu) n-ai voie să tragi. E lege nescrisă. Cum nici parașutistul nu trage de sus în tine. Deci, așteptînd să cadă parașutiștii, focurile s-au blocat. Ăștia în albastru au spus că au venit să îi ajute pe ei, ceilalți că pe ei. Deci, erau trei tabere acum și toate împreună. Lucrurile astea n-o să le povestească nimeni niciodată, cu toate că sînt cadre de armată care știu chestia asta. Dimineața, pe 25, i-au luat de acolo să-i ducă la Televiziune, "e nevoie la Televiziune, vin de peste tot teroriști". I-au suit în TAB-uri și i-au adus acolo. "Cînd mi-au pus pușca în mînă, mi-au dat și încărcătoare cît nu puteam să cur, eram plin peste tot de muniție, și mi-au spus să-l împușc pe teroristul care e în clădirea personalului Ambasadei URSS. Am tras în teroristul care era în clădirea aia, dar fără să-l fi văzut. Mai venea cîte un gradat, «e acolo, a luat-o spre stînga, spre dreapta». Dacă trăgeam în direcția aia cu convingere, asta îl mulțumea pe șeful meu. Iar venea un gradat și-mi mai dădea un punct de reper: acolo, la fereastra aia. Trăgeam și acolo, eu nu-vedeam nimic. Primeam ordin să văd teroriști și trăgeam fără să economisesc muniția." Ore întregi a tras de după un copac – mi l-a arătat mai tîrziu: era caraghios de subțire ca să fie un adăpost. Deci practic n-a înțeles nici el ce făcuse. Eu nu înțelesesem, prietenul meu militar nu, ăla de sub mașină nici atît. Dacă cei din armată n-au înțeles ce au făcut, atunci noi, niște amărîți de civili, de unde să știm?! Dar din moment ce apăreau la televizor și ne lăudau...

Liga Studenților din Universitate și Asociația "21 Decembrie" au avansat un proiect de lege privind urgentarea urmăririi și a judecării celor care în decembrie 1989 s-au opus cu arme, bastoane și bocanci dorinței de libertate a românilor.

La sfîrșitul lunii februarie, pe pajiștea din fața Teatrului Național a apărut un pîlc de cămăși albe, însingerate, așezate pe schelete subțiri de cruci. Părea că pe deasupra Pietei Universității plutea Imnul Golanilor: "Din cei care-am murit aici/ ne-am reintors năluci,/ să nu mai fie cum a fost/ măcelul de atunci."

Tot atunci, Dan Grigore, pe care îl vedeam la Ateneu, a spus: "numai niște îngeri ar fi putut să facă revoluția asta. Tinerii care au murit pentru noi și au luptat pentru noi sînt niște îngeri". Deci, indirect, Dan Grigore mă făcea și pe mine înger. Mă simțeam foarte bine. Nu înțelesesem ce s-a întîmplat. Cine a învins. Aveam o grămadă de semne de întrebare. Pe de altă parte nu-mi convenea să nu mai fiu înger, să nu mai fiu erou.

Pe 25-26 decembrie iar am scos capul în lume. La metrou se spunea că niște foști granguri vor să cîștige iar locuri în Guvern, în Guvernul provizoriu sau ce era atunci. FSN. Și cineva îi demasca. Și atunci era nevoie iar de fraieri ca să se implice. Pe drum am fost oprit de cordoane făcute de civili, și cineva de acolo a venit cu explicația: "nu pot să fie toate perfecte într-o zi, chiar dacă mai sînt și comuniști, lasă-i acolo că au și ei rostul lor. Ce, tu ai crescut într-o zi? Ai crescut treptat, au trecut ani ca să ajungi cu acum". Zic: "bine, dar e normal să așteptăm încă decenii ca să trăiesc civilizat? Vreau normalitate. De mîine chiar". Asta m-a adus în oraș pe 26. După aia m-am întors acasă, iar am mai dat o fugă pe la Piața Universității ca să văd cum arată. Erau toate inscripțiile alea făcute cu vopsea, cu pensula, "Jos tiranul!", "Jos dictatorul!". Alea adevărate, alea făcute atunci, nu următoarele. Pe Rosetti era scris "Jos dictatorul!" cu vopsea neagră sau maro. Am văzut cum toată traiectoria mea din zilele alea. Am luat-o pe lîngă Arhitectură și am ajuns la CC.

Pagină realizată de
RODICA PALADE

Istoricii și capitalismul

H.-R. PATAPIEVICI

Cîteva paralogisme

Pentru motive care au fost analizate de cîteva inteligențe strălucite ale acestui secol (F.A. Hayek, B. de Jouvenel, Jean-François Revel), imaginea capitalismului a fost amplu și respingător desfigurată de istoriografia cu trecere în fața opiniei publice. Potrivit acestei imagini, industria ar fi detracat modul de viață tradițional al claselor sărace, aducînd în lume o mizerie fără precedent, sporită prin jaful ahtiat al unui egoism care, prin ferocitate și arbitrar, ar constitui singura lege a capitalismului. În abisurile imaginarului popular aceasta este imaginea care încă domină instinctele oricărei viscerale opțiuni pentru stînga. Trebuie spus că faptele dezmint categoric această imagine, deși, cum am arătat în altă parte, nu faptele au stat la originea acestei reacții, ci conjugarea propagandei ostile fabricii cu resuscitarea, prin intermediul romantismului literar, a vechiului arhetip privind viața paradiziacă a *omului natural*. Astfel că, deși în mod explicit respingerea capitalismului era făcută în numele faptelor, presupoziția implicită care a argumentat repulsia emotivă împotriva lui a fost sentimentul că *omul natural* este incompatibil cu capitalismul. Și, cum se întîmplă întotdeauna cînd arhetipurile sînt traduse **constient** în viața cotidiană, paralogismele au fost cel mai însemnat aliat a ceea ce pînă nu demult se numea "traducerea în viață". Primul paralogism a constat din nefireasca alianță a radicalilor de stînga cu poezia nobilului bun și drept, proprietar de latifundii și de țărani, dar stîlp al luptei împotriva sticăciunii urbane. Al doilea, îmbrățișat de "umanaritariștii" anti-capitaliști fără nici un discernămînt, a constat din identificarea omului natural cu țăranul arhetipal, iar țăranul arhetipal cu viața rurală a secolelor XVII și XVIII. Învelit în irațională atracție exercitată hipnotic de ideea regresiunii sociale la natură, paralogismul citat s-a cuibărît în mințile tuturor cu forța unui argument irefutabil. Firește, nu doar logica se găsea în impas. Să ne amintim că mitul bunului sălbatic, în numele căruia Rousseau (această "tarantulă morală" – cum îl numea Nietzsche) a condamnat civilizația timpului său, a fost invocat cîteva generații mai tîrziu de radicalii de stînga, în numele său, tocmai în favoarea subreptice a economiei seniorale, pe care Rousseau o detestase. În fine, ultimul paralogism interesant s-a maturizat într-un chip semnificativ abia odată cu istoria mai recentă a detractorilor capitalismului. În fond, ceea ce toată stînga reproșează inconștient capitalismului este miraculoasa sa reușită, pe care absolut nimeni, în secolul XIX, nu a prevăzut-o. Dimpotrivă, potrivit mentalității de stînga, capitalismul trebuia să dispară, fie pe cale revoluționară, fie prin "logica" injustiției sociale. Raționamentul decurgea cam așa: capitalismul producea mizerie la începutul secolului XIX; dacă el nu mai generează azi nenorocirile de atunci, este pentru că opinia publică, pusă în mișcare de *ideile stîngii*, l-au obligat să se reformeze; **deci** ideile stîngii (egalitarism etatist, limitarea sau desființarea libertății pieței prin economie dirijată de Stat **etc.**) trebuie să înlocuiască sistemul de producție capitalist (libertatea proprietății, piață liberă **etc.**). Falsitatea acestui raționament sare în ochi. Totuși, insist asupra faptului că nu logica dă seama de reacțiile anti-capitaliste, ci anumite presupoziții extrem de înrădăcinate și, din nefericire, foarte populare. E sigur însă că un sistem economic mai puțin prosper ar fi fost mult mai puțin injurat: căci, potrivit logicii abisale a inconștientului uman, detractorii cei mai încrîncenați ai capitalismului sînt tocmai beneficiarii săi. Și, din nefericire pentru cauza lui, beneficiari ai capitalismului nu ajung, azi, aproape toți (chiar și puținii care nu profită direct, profită prin ajutoare sociale care, în orice țară necapitalistă, ar părea astronomice).

Ce spun istoricii?

Împotriva curentului general, ostil capitalismului, s-au ridicat cîțiva istorici factuali, care, uimiți de neconcordanța faptelor *atestabile* cu interpretarea aproape unanim admisă, au documentat un punct de vedere contrar opiniei curente. În două articole care au făcut dată, W.H. Hutt ("Sistemul de fabrică la începutul secolului XIX", 1926) și T.S. Ashton ("Nivelul de trai al muncitorilor în Anglia anilor 1790-1830", 1949) au demonstrat de o manieră convingătoare că ceea ce în interpretarea socialistă a istoriei vizate se consideră a fi *fapte* erau în realitate simple mituri sau opinii dogmatice. Nu este posibil să reluăm aici fondul argumentării lor, cu atît mai puțin să expunem din nou faptele[*]. Este suficient să punem la punct doar cîteva acuzații tradiționale. Cea cu impactul emoțional cel mai pronunțat privește exploatarea copiilor în fabrici. S-a spus că proprietarii perpetrau cu sistemă cruzimi împotriva lor, întrucît aceștia erau lipsiți de apărare: Hutt, pe baza probelor, dezminte categoric aceste acuzații. Discuția însă nu se poate încheia aici, căci practica folosirii copiilor la munca adultă trebuie evaluată în raport cu obiceiurile epocii, nu în raport cu standardele noastre (standarde care, ele însele, sînt un efect al evoluției făcută posibilă de capitalism). Or, ce descoperim aici? În economia familială copiii *erau* **întotdeauna** folosiți la muncă; în contextul apariției industriei, cei mai viguroși au fost păstrați la cîmp, în timp ce "slăbănogii" erau trimiși de familiile lor în fabrici, *pentru că munca în fabrică era considerată mai ușoară decît cea agricolă*. Înainte de a acuza capitalismul trebuie să chestionăm legislația cutumiară a muncii infantile în gospodăriile familiale. Dimpotrivă, caracterul **public** inacceptabil al acestei situații a grăbit o legislație de protecție imediată, astfel încît copiii de fabrică au ajuns în scurt timp să fie mai protejați decît cei rămași la cîmp. Poate că lucrul cel mai greu de înțeles pentru noi azi este că înșiși părinții s-au opus reducerii orelor de muncă pentru copiii lor, motivîndu-și opoziția prin scăderea veniturilor furnizat de aceștia. De altfel, aceeași opoziție a întîmpinat reducerea orelor de muncă pentru adulți, din partea celor care, în principiu, ar fi trebuit să fie cei mai interesați în reducerea lor, adică a muncitorilor. Mai mult, ochiul nostru partizan educat reține cu indignare mizeria orașelor industriale dar trece cu ușurință peste mizeria paralelă, mult mai șocantă, și de nenumărate ori descrisă, a sărăcilor rurali. Sentimentalismul duloeag (dar în fond, prin neștiință, atroce) al maniei pastorale a orășenilor a mascat enorma mizerie a lumpenilor sătești. Ironia face ca mizeria sătească să fi fost treptat eradicată tocmai prin legislația muncii introdusă de sistemul de fabrică. Cîteva exemple. În privința dietei comune, capitalismul a introdus o îmbunătățire considerabilă: dacă țăranul mediu trăia cu pîine de secară, brînză, lapte și bere, primii muncitori industriali au trecut la pîinea din grîu, la cartofi, carne, ceai și zahăr. Hainele manufacturate au luat locul celor artizanale pentru că primele s-au dovedit mai ieftine și nu pentru că viața s-a degradat, iar înlocuirea saboților din lemn cu cizmele de piele (pe atunci nu existau înlocuitori) nu poate fi în nici un caz interpretată ca un semn de mizerie, așa cum s-a încercat să se argumenteze în privința cenaiului sau înlocuirii linii prin bumbac (să nu uităm că cenaiul a pretins zahăr, care era în secolul XVIII o delicatesă, or, la începutul secolului XIX consumul lui se generalizase, iar lîna, întrucît intră la apă, nu putea fi spălată prea des, ceea ce însemnă că abandonarea ei a implicat inevitabil și o sporire a igienei, de neimaginat în gospodăria rurală). Concluzia e imediată. Mizeria, firește, a existat: dar **numai** în raport cu standardele noastre, în nici un caz în raport cu mizeria sătească, față de care inconvenientele traiului muncitoresc au fost în mod cert mai puțin numeroase.

Primul miracol economic a fost britanic, nu japonez

Puțini mai vor azi să știe (ne-o amintește Ortega y Gasset într-o notă de subsol la **Revolta maselor**) că Anglia a fost pînă aproape de sfîrșitul secolului XVIII țara cea mai săracă din Occident. În cîteva generații ea a devenit cea mai prosperă din lume. Acest miracol nu este comparabil decît cu neverosimilul succes economic nipon de după război, sau cu cel sud-coreean de azi. Ei bine, acest miracol a fost transformat în contrariul lui, acreditîndu-se teza stupefiantă că tocmai sistemul economic prin care Anglia a devenit prima putere a lumii, **id est** capitalismul, a constituit în realitate cauza celei mai negre mizerii pe care insularii au cunoscut-o vreodată. Perversitatea acestei teze stingiste este patentă, dacă o situăm în perspectivă demografică. Pînă la apariția capitalismului, logica materială a istoriei a fost stagnarea. În termeni individuali, supraviețuirea însemna posesia uneltelor muncii. Dincolo de ravagiile endemice ale lipsei de igienă, demografia era reglată **in jos** prin foamete: cum numărul uneltelor suplimentare era redus, proporțional redus era și numărul celor care puteau supraviețui prin acest excedent. Restul, ne învață demografii, **crăpa**. Firește, nimănui nu-i trecea prin cap, într-o astfel de economie, să numească acest tip etiopian de selecție "injustiție socială" ia fost necesară prosperitatea adusă de capitalism pentru ca *sensibilitatea economică* să se poată naște și să se poată în mod eficace manifesta). Aceasta era, foarte schematic, situația avută în vedere de Malthus cînd, în 1798, atrăgea atenția asupra disparității catastrofale dintre aritmetica resurselor alimentare și progresia geometrică a creșterii populației. Ajustarea s-a făcut întotdeauna, în orice societate economic stagnantă, prin moartea silită a excedentului de populație. Or, începutul secolului XIX înregistrează simultan răspîndirea rapidă a capitalismului industrial și o remarcabilă creștere demografică. Sensul acestei observații e limpede. Masa umană despre care detractorii capitalismului susțin că a fost adusă de capitalism la ruină și mizerie reprezintă exact surplusul de populație pe care economia rurală îl condamna la moarte și care a fost salvat tocmai prin mijloacele puse la dispoziție de capitalism. Încă de la apariția sa, capitalismul a pus în lume un nou tip de logică economico-socială: este prima societate în care "un grup de oameni găsește că este în interesul său să întrebuințeze cîștigurile personale pentru a furniza noi instrumente de producție celor care, fără ele, nu și-ar fi putut realiza nici măcar subzistența" (F.A. Hayek, "History and Politics"). Chiar dacă *integrate* prin valori diverse, care pot să nu aibă nici o legătură cu capitalismul, **toate** societățile moderne sînt *agregate* economic prin capitalism. Pentru supraviețuirea noastră fizică, acest fapt oferă un temei consistent de speranță.

În rest, și întrucît mă privește, găsesc că viața nu a fost niciodată mai respirabilă, mai demnă, mai umană, mai puțin degradantă **pentru marele număr** (din care, nefiind de viță nobilă, fac parte) decît în capitalism. Cred că vituperarea lui în numele a ceea ce el nu pretinde că poate face e nătîngă. Dimpotrivă, refuzul capitalismului de a se înveșmînta în vreuna din numeroasele soteriologii care pululau nevrotic la începutul secolului XIX îmi pare un act de decență superioară. Comunismul, care e soteriologia de stînga prin excelență, te ucide trimbițînd în toată lumea că tocmai a reușit să te salveze; mai modest, capitalismul îți oferă salvare **fizică** și nu își extrage de aici nici un merit: decurge din logica funcționării sale. Dar respingerea capitalismului nu este doar ilogică, este și inumană. Ar trebui să fie clar oricui că fără capitalismul din cele cîteva țări care îl practică azi fără complexe, adică cu succes, în numai cîțiva ani populația Pămîntului s-ar reduce prin molime și înfometare la jumătate. Or, dacă ne gîndim la enorma bogăție produsă parcă în virtutea inerției în atît de puține locuri de pe glob, putem spune că niciodată atît de mulți nu au datorat atît de mult atîtor de puțini, ca în epoca în care umanitatea a cunoscut beneficiile capitalismului.

[*] Cititorul interesat poate consulta F.A. Hayek (ed.): **Capitalism and the Historians**, 1954 și 1963, unde sînt reproduse cele două articole și este făcută, între alte considerații, o aducere la zi; ca și dintr-un punct de vedere mai eseistic: Henri Lepage, **Demain le capitalisme**, 1978, capitolele II și III.

Nereguli electorale în Republica Moldova

La alegerile care au avut loc duminică 27 februarie în Republica Moldova au participat, în calitate de observatori internaţionali, şi observatori români trimişi de LADO (Liga pentru Apărarea Drepturilor Omului) şi de Liga Studenţilor din Universitatea Bucureşti. LADO a instruit 66 de observatori, dintre care 60 sînt membri ai Alianţei Civice, iar Liga Studenţilor 90 de observatori. La întoarcerea în ţară, ei şi-au prezentat constatările în cadrul unor conferinţe de presă. În contradicţie cu concluziile celorlalţi observatori internaţionali, care au declarat alegerile corecte, observatorii români au apreciat că au avut loc nereguli de proporţii, ce au influenţat semnificativ rezultatul alegerilor. Neregulile au început încă din timpul campaniei electorale. În ajunul alegerilor, preşedintele Snegur a ţinut la televizor un discurs propagandistic. De asemenea, chiar în ziua votării, se găseau afişe electorale în apropierea centrelor de vot, şi chiar în incinta acestora. În secţia de votare din localitatea Grigorievka se aflau pe perete poze cu Lenin şi Stalin, pe care membrii comisiei nu au vrut să le dea jos (la cererea observatorilor), spunînd că nu ei le-au pus acolo. Într-o altă secţie de vot era lipită pe urnă o pagină din ziarul guvernamental "Moldova suverană". În faţa unei secţii de votare din raionul Ştefan-Vodă emblema sovietică era lipită pe un stîlp al porţii ş.a.m.d. Pe de altă parte, două treimi din oameni nu cunoşteau partidele politice şi nici tehnica votării. Buletinele de vot nu fuseseră afişate, şi oamenii le vedeau pentru prima oară. Mulţi se duceau cu ele la fereastră să le citească şi se sfătuiau între ei. Membrii comisiilor le indicau cu cine să voteze. Cei mai mulţi votanţi intrau cîte doi-trei în cabină, spunînd că şi preşedintele Snegur a intrat în cabină cu soţia. Unii veneau cu cîte două-trei buletine, să voteze şi pentru alţii din familie, rămaşi acasă. Ştampile nu existau, se punea o cruce în dreptul partidului respectiv. De asemenea, nu se ştampilau nici buletinele de identitate, ceea ce a permis unora să voteze în mai multe locuri. Listele suplimentare au fost foarte ample, cuprinzînd între 10-20% dintre alegători. Pe liste erau trecute foarte multe persoane decedate, precum şi persoane inexistente. În schimb, tinerii între 18 şi 20 de ani nu puteau să voteze, pentru că, din lipsă de formulare, nu primiseră buletine de identitate. La numărătoarea voturilor, unii observatori au constatat că numeroase buletine de vot fuseseră trecute de la un partid la altul şi că numărarea nu se făcuse corect. Iar la centralizarea voturilor, observatorii nu au avut acces.

Printre neregulile electorale, nu în ultimul rînd se află obstrucţionarea observatorilor români. Deşi ei trimiseseră încă de la începutul lunii februarie toată documentaţia necesară acreditării, cînd s-au prezentat pe data de 26 februarie, le-a fost refuzată acreditarea, pe motiv că sînt prea mulţi. Li s-a spus că pot primi acreditare maximum 8 observatori de la o organizaţie. Legea electorală a Republicii Moldova nu prevede însă o limită a numărului de observatori străini, mai cu seamă atunci cînd toate cheltuielile sînt suportate de cei ce-i trimit. Alexei Crăcan, de la Ministerul Afacerilor Externe al Republicii Moldova, a refuzat să dea orice explicaţie. "Ori primiţi 8 acreditări, ori nu primiţi nici una", a fost singura sa declaraţie. Primul gînd al observatorilor români a fost să se adreseze Ambasadei României de la Chişinău. Acolo au fost primiţi politicos, dar li s-a spus că e bine ca Ambasada să nu se implice în aceste probleme, ca să "nu supere". Observatorii LADO s-au hotărît să accepte cele 8 acreditări, pe care le-au primit chiar în ziua alegerilor, între orele 10 dimineaţa şi trei după-amiaza, ceea ce a făcut ca ei să lipsească la mai mult de jumătate din procesul electoral. În schimb, observatorii Ligii Studenţilor au refuzat acreditările, preferînd să meargă pe străzi şi să stea de vorbă cu oamenii. Ei au realizat chiar un sondaj de opinie în cartierul studenţesc din Chişinău.

Cîţiva observatori LADO au mers şi în Transnistria. Acolo oamenii erau foarte speriaţi şi nu fuseseră lăsaţi să treacă graniţa în Moldova ca să voteze.

Întrebaţi cum îşi explică diferenţele între concluziile lor şi ale observatorilor Consiliului Europei, observatorii LADO au apreciat că, avînd deja experienţa alegerilor din România, au ştiut ce tipuri de nereguli să urmărească şi au petrecut foarte mult timp în secţiile de votare, spre deosebire de observatorii din alte ţări, care intrau, stăteau doar cîteva minute şi apoi plecau.

OANA ARMEANU

Revoluţie în psiho-farmacologie

Din 1987, cînd a fost aprobat de Food and Drug Administration, *Prozac* a ajuns antidepresivul la modă: azi se poate vorbi de o "cultură *Prozac*". *Prozac* a atins popularitatea şerveţelelor "Kleenex" şi statutul social al apei de izvor. Anual se vinde în valoare de peste 1,2 miliarde de dolari. Deşi *Prozac* a fost autorizat doar pentru depresii, medicii îl recomandă şi pentru obezitate, sindrom premenstrual, teama de a vorbi în public etc. Unii clinicieni avansează chiar opinia că ar putea îmblînzi impulsivitatea antisocială a criminalilor.

❑ Noile antidepresive nu sînt toxice nici în doze mari şi nu produc dependenţă. Dar deoarece nu se cunosc încă efectele lor pe termen lung, unii specialişti se tem că milioane de oameni servesc drept cobai. În acest moment, aceleaşi incursiuni ştiinţifice în creier care au dus la descoperirea *Prozac*-ului au drept obiectiv crearea unor personalităţi la comandă. Cercetările care odinioară trasau, pe harta creierului, frontierele diferitelor boli, identificînd reacţiile chimice care caracterizează depresia, paranoia sau schizofrenia, se îndreaptă acum spre chimia personalităţii normale. Ele sînt acum în faza încercărilor de a obţine reacţii chimice care schimbă caracterul oamenilor. Majoritatea medicamentelor vor fi recomandate mai mult oamenilor normali (îmbogăţindu-le memoria, stimulînd inteligenţa, mărind puterea de concentrare şi creîndu-le bună dispoziţie) decît pacienţilor bolnavi. Psiho-farmacologia este în pragul unei revoluţii determinate de trei factori de progres. Primul este teoria că fiecare emoţie, fiecare trăsătură de temperament îşi are originea în moleculele numite *neurotransmiţătoare*. Aceste semnale chimice trec, prin circuite specializate, în creier. Cercetările din domeniul chimiei creierului, începute în anii '40, au dus la descoperirea litiumului, valiumului şi a altor medicamente psiho-active care corectează dezechilibrele ce duc la boli mentale grave. Al doilea factor, "harta creierului", indică zonele materiei cenuşii care devin active în timpul anumitor stări mentale: se pot, de pildă, localiza gîndurile triste în anumite zone ale cortexului frontal.

Bolile mentale majore nu au fost de obicei puse în legătură cu tulburările de personalitate. Dar, dacă e să ne luăm după modelul mental apărut în anii '90, boala mentală se deosebeşte doar prin intensitate de ciudăţeniile comportamentale.

❑ Dintre toate trăsăturile care îi chinuie pe oameni, **timiditatea** pare a fi una dintre cele mai bine reprezentate în creier. Circa 20% dintre oameni intră în viaţă cu o neurochimie care îi predispune la timiditate; 80% devin timizi datorită experienţelor de viaţă. Un copil inhibat pare să se fi născut cu ceea ce se cheamă un scurtcircuit la nivelul creierului. Timizii se agită, plîng, cel mai uşor stres face să le bată inima şi palmele să le asude. Intrarea pentru prima oară într-o grădiniţă produce copilului timid acelaşi stres pe care îl simţea un gladiator în faţa leilor. La unii oameni, timiditatea devine un mijloc de autoapărare. Interacţiunea socială se bazează aşa de mult pe semnale nerostite şi pe consens încît cei care nu ţin pasul sînt deseori izolaţi sau eliminaţi. O femeie care nu poate (sau refuză) să înţeleagă din limbajul trupului ce doreşte bărbatul cu care stă de vorbă, fuge. Devine o fiinţă retractilă, pe care societatea o consideră ciudată. Se pare că suspiciunea şi incapacitatea de a prelucra informaţiile conţinute în semnalele interacţiunii sociale apare dintr-o supradoză de dopamină în acea zonă din creier care se ocupă de controlul emoţiilor şi dintr-o lipsă a sa din cortex. În mod normal, creierul îşi produce propriii săi stimuli care-i menţin pe oameni în echilibru. Unii medici au arătat că pot trata timiditatea prin menţinerea echilibrului stimulilor din creier. Ei au administrat pacienţilor lor hipersensibili *Nardil*, numele comercial al substanţei care împiedică distrugerea stimulilor naturali antidepresivi produşi de creier.

❑ Într-un moment sau altul, fiecare este tentat să cumpere anumite lucruri. În forme mai severe, o astfel de comportare impulsivă se manifestă sub formă de cleptomanie sau de alte boli mentale în care pacientul mai întîi acţionează şi abia după aceea gîndeşte. Impulsivitatea apare din incapacitatea de a învăţa că orice comportament poate avea urmări neplăcute şi deci trebuie controlat sau schimbat. Se pare că sursa **impulsivităţii** este o cantitate prea mică de serotonină, substanţă chimică care cenzurează comportamentul pedepsibil.

❑ Dacă impulsivii se gîndesc prea puţin la acţiunile lor, în schimb **obsedaţii** se gîndesc prea mult la ele. Cînd o mamă verifică de două ori dacă micuţii care dorm mai respiră, dacă este pedantă cu aranjamele de pe covoare, se spune că ea este uşor coercitivă; cînd dă cu aspiratorul de 20 de ori pe zi şi freacă tot timpul chiuvetele, ea îşi manifestă o dereglare obsesiv-coercitivă. Cei care suferă de acest defect nu au niciodată sentimentul că au terminat o treabă, oricît de măruntă. Imaginea unui astfel de creier seamănă cu cea a unui disc stricat: semnalele trec necontenit spre creier prin cele trei structuri ale sale: cortexul prefrontal, ganglionul de la bază şi talamus. La oamenii normali, semnalul se opreşte după ce parcurge complet traseul, graţie unui nou mesaj care spune: "Podeaua este deja curată!". Mulţi oameni prezintă forme uşoare ale acestui fenomen. Ei verifică aragazul de două ori, deşi ştiu că funcţionează bine. Argumentul lor este că nu au suportul emoţional care să le spună: "Hei, funcţionează!". Medicii sînt de părere că şi o uşoară coercitivitate poate ceda la medicamente care modifică nivelul serotoninei din creier.

❑ Anxietatea este o stare pe care omul a avut-o încă din cele mai vechi timpuri. Medicii au descoperit că stresul se datorează circuitului care se ocupă de răspunsul de tipul "luptă-sau-fugi". La anxioşii cronici se pare că acest circuit cuplează, dar nu mai poate fi decuplat. Soluţia în acest caz ar fi antidepresivele care se numesc triciclice şi care scad nivelul de noreprinefrin. Un deficit de noreprinefrin poate să ducă la scăderea capacităţii de concentrare asupra lucrurilor mai importante. *Ritalin*-ul este medicamentul care măreşte cantitatea de noreprinefrin, mărind astfel şi puterea de concentrare. Pacienţi care iau *Ritalin* spun că efectele sînt spectaculoase.

Blocantele *Beta* sînt medicamente pentru inimă: ele scad tensiunea şi pulsul. Dar doctorii au descoperit că ele pot să combată şi tracul de scenă. *Dexfenfluramina* pare să reducă oscilaţiile temperamentale, provocate de proasta dispoziţie şi de sindromul premenstrual. În urmă cu cîteva săptămîni s-a anunţat descoperirea primului medicament care îmbunătăţeşte funcţionarea memoriei: *BDF*, stimulent aflat în perioada de testare.

❑ Pe măsură ce societatea se apropie de era "minţilor create la comandă", presiunile exercitate asupra celor care nu pot (sau refuză) să-şi reconstruiască creierul devin din ce în ce mai mari. Perspectiva folosirii pilulelor care să-i facă pe cei morocănoşi, veseli şi pe cei furieşi, blînzi pune sub semnul întrebării chiar noţiunea sinelui – este oare vorba de un "sine" real dacă îl schimbi la fel de uşor cum schimbi dimensiunile bustului?

O societate care foloseşte medicamente pentru a instaura uniformizarea o face pe riscul său.

Traducere şi adaptare de ADRIANA TUDOR după "Time"

PHILIPPE SÉGUIN

Construcția europeană – încotro? II

Europa de Est – șansă sau risc

Iată în adevăr că Europa mișcște, cu greu, încet, dintr-un lung, interminabil, războiu civil continental care, în ochii istoricilor de mîine, va apărea ca **un alt războiu de o sută de ani**. Iată că recucerirea libertăților lor de către europenii care fuseseră lipsiți de ea este pe cale să se împlinească. Căci dacă democrația a fost restabilită încă din 1945 în partea occidentală a Europei, căderea zidului Berlinului înseamnă efectiva reîntîlnire a cvasi-totalității continentului în jurul principiilor Iluminismului: demnitate, libertate și drept – ale persoanelor ca și ale popoarelor.

Dar iată, totuși, că Europa este dezorientată, ca la sfîrșitul unei lungi nopți, atunci cînd lumina în sine este o violență și cînd nu știi ce va aduce ziua de mîine. Atît de dezorientată încît, în loc să se reunifice, ea intenționează un formidabil pas înapoi, către o uniune economică și monetară ale cărei criterii de convergență nu ar admite decît Franța, Germania și Beneluxul, excluzînd pînă și Italia, care este membru fondator al Comunității!

Da! Sîntem efectiv pe cale să desfacem Europa. Iar erorile recente au fost de o asemenea gravitate încît azi fiecare este de acord asupra faptului că ideea Europei regresează.

Dacă timpul mi-ar permite-o aș arăta cît de adevărat este acest fapt, de pildă, în domeniul culturii, un domeniu în care e vizibil că – în timp ce noi mereu aducem laudă Europei culturii, înmulțind numărul incantațiilor noastre – America și produsele ei sînt cele care se impun pe întreg continentul nostru, devenind singurul ciment cultural. Gîndiți-vă la cruciala problemă a creației audiovizuale sau gîndiți-vă la nu mai puțin cruciala problemă a învățămîntului limbilor vii: acum 25 de ani, în 1968, atunci cînd nici măcar nu era vorba de o "cetățenie europeană", elevii din colegiile și licee franceze, într-un coeficient de 23% și respectiv 12%, învățau chiar de la prima limbă vie germana și, respectiv, spaniola. Ei bine, astăzi coeficientul nu mai e decît de 9% și respectiv 2%! Iată unde am ajuns!

Ideea europeană a fost atît de prost slujită timp de ani de zile încît iată-o astăzi în plin regres.

Toate cele spuse nu arată cît de încîntați au rămas cei care aveau sarcina de a lămuri opinia publică și de a acționa asupra istoriei în vechile scheme, cît de ancorați în orînduirea stabilită la Ialta, cît de încremeniți în jurul instituțiilor născute din războiul rece, cu toate că între timp acestea își pierduseră rațiunea de a fi.

Tratatul de la Maastricht, care ar fi putut fi redactat încă de cîte ori n-am spus-o – pe vremea lui Leonid Brejnev și care a fost parafat – ce simbol! – în chiar ziua dispariției URSS, a fost un dig ridicat în grabă și iluzoriu menit să reziste valului rostogolitor al istoriei.

Dezbaterea s-a închis atunci cînd ratificarea lui de către Cei Douăsprezece i-a dat putere de lege. Dar, ironie a istoriei, această hotărîre juridică a intervenit după ce evenimentele au demonstrat caracterul inaplicabil al cadrului dispus de text: **uniunea economică și monetară a murit probabil odată cu explozia SME în august 1993; iar politica externă și de securitate comună a fost înmormîntată la Sarajevo**.

Adepții și adversarii ai Maastricht-ului se confruntă azi cu o contradicție între forța angajamentului politic cerut popoarelor Europei și caracterul inaplicabil al Tratatului. **El există încă, dar este mărunt. Cadrul dispus de Maastricht este depășit, dar inspirația Tratatului (cel puțin cea teoretică) e de natură – fie numai la capătul unei adevărate pedagogii prin eroare – a configura viitorul: iată frumosul pariu pe care trebuie să-l acceptăm.**

Știm, de azi înainte, **ce nu trebuie să fie Europa**. Știm că este imposibil să planifici în amănunt viața unei multitudini de popoare distincte, chiar dacă istoria le-a creat apropiate. Știm că, pînă în mileniul trei, este imposibil să-i constrîngem unui pilotaj automat pe politicienii acestor țări. Încă din prima etapă prevăzută de Tratat, se vede clar că unii își rezervă posibilitatea de a ezita și de a se răzgîndi (aceasta este de fapt sensul recentei decizii a Curții din Karlsruhe), iar alții formulează revendicări, negociază excepții, interpretează în mod larg litera și spiritul celor semnate de curînd. De altfel, toate acestea sînt mai degrabă normale, deci motive de scandal, rezultat al jocului propriu democrației, al dezbaterilor și presiunilor fiecărei națiuni.

Este normal, dar evoluția istoriei și viața popoarelor au deranjat întrucîtva frumoasa orînduire visată la început. Pe viitor va conta o clară viziune a lucrurilor, cu atît mai mult cu cît, în ultimele luni, se constată că ceea ce s-ar putea chema "logica de la Maastricht" a sfîrșit prin a constitui principiul esențial al oricărei politici europene. Să tragem odată pentru totdeauna niște lecții din acest episod ratat, pentru ca să nu capete totul dimensiunile unei tragedii.

Cea mai importantă lecție care se degajă este că, în pofida constrîngerilor, calendarelor, criteriilor de convergență, Europa nu va scăpa niciodată de diversitatea ei geografică, politică și culturală. Vrînd cu tot dinadinsul să negăm acest fapt, ne îndreptăm în realitate către o divergență generală.

A doua lecție spune că este o imensă eroare a **baza pe economie această imensă uzină politică pe care o reprezintă Europa**. O imensă eroare și un biet șiretlic – de a miza totul pe o succesiune de construcții economice, presupuse ca susceptibile de a antrena progrese în domeniul monetar și care, în cele din urmă, să ducă la o unificare politică.

S-a ajuns astfel la o amărîre colectivă, ușor de înțeles. Dar se ridică zorile: mai devreme sau mai tîrziu va trebui să ne trezim, să plecăm din nou la drum, însă altfel. În jurul nostru, totul trebuie reconstruit.

Vorbeam adineauri de "gaură neagră". Este efectiv o reală tristețe să vedem azi cum rătăcește Europa! Să ne punem deci întrebarea: cum să o scoatem din ea?

EUROPA POLITICĂ

Cu alte cuvinte: cum să relansăm construcția europeană?

Însemnătatea problemei impune seriozitate și onestitate.

Să știm și unii și alții – vorbesc în primul rînd de francezi – să renunțăm să ne desfacem de opozițiile maniheiste, să încetăm să ridiculizăm pozițiile adverse, să respingem degradarea dezbaterii pînă la certuri fără importanță. Entuziasmul unora și preocupările altora pot fi foarte bine conciliate și pot, în cele din urmă, conduce la o fericită sinteză.

Am convingerea că principiile pe care le voi enunța, moștenite de la fondatorii Europei, sînt apte să întrunească largul consens ce nu putea să se realizeze la referendumul din septembrie 1992: ele pot reuni de mulți din cei care au votat "da" și marea majoritate a celor ce au votat "nu".

A. Principiile:

Primul este simplu: era națiunilor solitare este încheiată de-a binelea.

Europa trebuie deci să fie un ansamblu organizat de națiuni suverane, dar nu izolate, care se unesc, își organizează împreună viața economică și socială și își propun inițiative politice comune. Cine dintre noi n-a aplaudat la auzul minunatului citat aparținînd catalanului Josep Pla și citit de regele Juan Carlos la tribuna Adunării Naționale: **"Frontiera nu mai este o limită, ea este o mare fereastră deschisă"**. Ar trebui să fii orb să te menții la vechea concepție a frontierelor, făcînd din ele instrumente de închidere și nu de schimburi. În acest sfîrșit de secol XX, caracterizat de dezvoltarea comunicațiilor de tot felul, nimic nu ar mai putea separa țările noastre așa cum o făceau pe vremuri barierele distanței, ale mărilor, deșerturilor, munților. Sîntem constrînși să împărțim pînă și efectele perverse ale progresului: după dezastrul navei **Amoco Cadiz** survenit în largul coastelor Bretaniei, pînze de petrol au ajuns pînă la arhipelagul Azorelor; norul de la Cernobîl a venit pînă deasupra Lorenei; iar pulberile minelor de cărbune din Europa Centrală se răspîndesc pînă în fiordurile Norvegiei...

Traducere de
COLETTE GHIMPEȚEANU

PREȚUL ABONAMENTELOR DEJA CONTRACTATE NU SE MODIFICĂ, INDIFERENT DE SCHIMBĂRILE ULTERIOARE ALE PREȚULUI REVISTEI.

LA SEDIUL REDACȚIEI PUTEȚI CUMPĂRA DIN STOC:

Anul 1990, numerele 12, 14, 15, 16, 17, 18, 20, 21, 22, 24, 25, 29, 32, 33, 38, 41, 44.

Anii 1991, 1992, 1993.

Exemplarele vechi sînt comercializate la prețul actual al revistei.

Revista "22" oferă ABONAMENTE CU REDUCERE, pentru PENSIONARI, CADRE DIDACTICE, ELEVI, STUDENȚI, FOȘTI DETENUȚI POLITICI, VETERANI DE RĂZBOI.

Costul abonamentelor trimestriale **cu reducere** este:

1.100 lei cu ridicare de la redacție.

1.500 lei cu expediere prin poștă.

Cei interesați sînt rugați să trimită adeverințe corespunzătoare (talon de pensie, adeverințe de la școală etc.) pe adresa: *Revista "22", Calea Victoriei 120, sector 1, București*, cu specificarea pentru *Serviciul de Difuzare*. Adeverințele sînt valabile un an de zile.

Abonamentele cu reducere sînt sponsorizate de INSTITUTUL PENTRU DEMOCRAȚIE ÎN EUROPA DE EST și ASOCIAȚIA EST-LIBERTĂȚI.

Costul abonamentelor trimestriale **integrale** este:

1.800 lei cu ridicare de la redacție.

2.200 lei cu expediere prin poștă.

Cei interesați sînt rugați să expedieze prin mandat poștal suma corespunzătoare tipului de abonament dorit pe adresa: *Revista "22", cont 4510353 2 BCR Filiala sector 1, Str. Londra nr. 10, București.*

Abonamentele făcute la redacția "22" sînt mai ieftine decît cele prin RODIPET.

CITITORII DIN STRĂINĂTATE se pot abona la revista "22" depunînd costul abonamentului în conturile noastre deschise la **Banca Comercială Ion Țiriac S.A. București, Str. Doamnei nr. 12** (pentru **dolari** în contul 4120253230, pentru **mărci** în contul 4120253231, pentru **franci francezi** în contul 4120253235) sau (pentru orice fel de valută) trimițînd un cec (**money order**) pe adresa: Revista "22", Calea Victoriei 120, cod 70179, sector 1, București, România.

Costul abonamentelor pentru cititori din străinătate:

	1 an	6 luni	3 luni
– zona europeană:	80 $	40 $	20 $
	140 DM	70 DM	35 DM
	500 FF	250 FF	125 FF
– alte continente:	100 $	50 $	25 $

sau echivalentul în orice monedă convertibilă.

Revista "22" anunță exclusivitatea difuzării sale în străinătate. Difuzorii de presă neautorizați de redacție (inclusiv RODIPET) vor trebui să răspundă conform prevederilor legale.

ADRIAN MARINO

"Burghezia": noțiune învechită?

Vocabularul politico-social al unei epoci nu este niciodată inocent. El exprimă nivelul spiritului public, mentalitatea generală, gradul culturii civice și politice, orientările ideologice de bază ale unei societăți. Dăm încă prea puțină importanță absenței sau prezenței unor noțiuni cheie și înțelesului lor exact. Nu se ține deloc seamă de sfatul înțelept al lui Confucius, cu vestita sa teorie **Cheng-ming**: "Prima datorie a unui înțelept după o perioadă de mari frământări istorice este să restabilească sensul cuvintelor". Este exact ceea ce nu s-a făcut și nu se face, în continuare, la noi. Fie că n-am avut "înțelepți", fie că această necesitate de clarificare semantică n-a fost resimțită încă de nimeni în mod serios.

Să dăm un exemplu precis: dispariția aproape completă din limbajul public și specializat a ideii de "burghezie". Te-ai fi așteptat ca după decenii de luptă de clasă, de marxism primar, agresiv și intolerant, de violentă campanie antiburgheză, "burghezia" – după 1989 – să fie cel puțin... reabilitată, idee repusă în orice caz în circulație, discutată, readaptată. În definitiv, ce "orînduire socială" înlocuiește "dictatura proletariatului" presupusă a fi fost răsturnată? În realitate, nu s-a întîmplat mai nimic din toate acestea. "Burghezia" continuă să apară, celor mai mulți, drept o noțiune **tabu**, perimată, ieșită din uz, "învechită" (ca să reluăm un termen lingvistic folosit în dicționare), neatractivă, neutilizabilă. De fondul său..."reacționar" nici nu mai vorbim. Fenomen destul de interesant, care merită o scurtă privire.

Cauzele acestei evidente uzuri și compromiteri, în primul rînd terminologice, sînt mai multe. Și ele spun – credem – foarte mult despre tendințele profunde ale conștiințelor românești după decenii de dictatură și propagandă comunistă. Ea a lăsat urme mult mai adînci și mai grave decît s-a crezut, în entuziasmul general și inevitabil naiv de după 1989. Aproape toate cauzele sînt, după noi, de ordinul psihologiei sociale. A intervenit, credem, în primul rînd, o puternică și autentică saturație "ideologică". Timp de decenii am fost pur și simplu victimele unui dopaj ideologic intensiv, bombardați și asfixiați cu tot felul de noțiuni abstracte, inasimilabile, dogmatice, impuse printr-un formidabil aparat de propagandă: "clasă", "luptă de clasă", "capitalism", "burghezie", "exploatare", "proletariat" etc. O "băutură" profund indigestă, care ni se dădea cu sila pe gît. Pînă la greață. Cînd am scăpat de această formidabilă presiune, pur și simplu nu mai doream să auzim, să reluăm, în nici un fel, acest vocabular terorist. El suna – și continuă să "sune" – extraordinar de strident, total neaderent la realitățile noastre. Un placaj ideologic artificial, mecanic, dogmatic, masiv și nimic mai mult. De înlăturat pentru totdeauna. Am auzit pe mulți intelectuali spunînd (și ei erau sinceri): "Nu mai vrem să auzim de nici o ideologie", de "învățămînt ideologic", de "îndoctrinare". De nici un fel. Reacție psihologică, în felul său, de înțeles.

Mult mai grav este însă un alt aspect: spălarea metodică a conștiințelor, "mancurtizarea" în proporții de masă, pătrunderea clișeelor marxiste în subconștientul social, de unde continuă și azi să ne domine. Timp de decenii, "burghezia" a fost una din cele mai demonizate și anatemizate noțiuni. Ea era acuzată de toate păcatele din lume: de "exploatare" și rapacitate, de "capitalism sălbatec" (altă noțiune "blestemată", care continuă să circule), de egoism și individualism, de lipsă de idealism și patriotism etc. Pe scurt: un adevărat monstru social și moral, care trebuie distrus cu orice preț. Și el a fost, efectiv, distrus. Aceste "teze" injectate cu o tenacitate extraordinară mai întîi în conștientul, apoi în subconștientul unei societăți subdezvoltate ale cărei conștiințe erau aproape complet lipsite de alte idei și scheme intelectuale, au produs efecte adînci, profunde, aproape ireparabile. De care, cel mai adesea, nici nu ne mai dăm seama. Care se traduc, în astfel de cazuri, printr-o indiferență, reținere sau chiar ostilitate declarată pentru toate noțiunile, înfierate, timp de decenii, de marxism – "burghezia" în primul rînd. S-o recunoaștem deschis: ideea și termenul au rămas pentru cei mai mulți odioase, străine, antipatice, respinse printr-o repulsie instinctivă. În cazurile cele mai bune, ele nu interesează. În majoritatea cazurilor, ele inspiră însă reacții direct negative, spontane și incontrolabile. Spiritul rațional și civic joacă – se știe de mult – un foarte mic rol în psihologia socială, dominată doar de instincte, clișee, prejudecăți și mituri. "Omul social" nu este o ființă rațională. Nu spunem o noutate.

Că burghezia română este ea însăși, în bună parte, vinovată de această situație dificilă, nimic mai adevărat. Într-un sens, foarte dur și cinic, ea are – s-ar putea spune – exact soarta pe care o merită. După o fază de elan ideologic romantic liberalist, pașoptist, ea s-a preocupat doar de realizarea programului său politico-economic liberal și nu s-a mai interesat de justificarea sa teoretică, etapă cu etapă istorică. O ideologie a burgheziei românești bine organizată și difuzată lipsește. Ea n-a existat mai ales în secolul XX. Atitudinea vechiului Partid Liberal, începînd cu secolul XIX, este tipică în această perioadă. Ștefan Zeletin semnala de mult acest fenomen negativ. Practic, liberalismul burghez românesc a lăsat drum liber, prin neimplicare ideologică activă, prin absență și dezinteres pragmatic, ideologiilor contrare: conservatorismul junimist (în sec. XIX), ideologiile naționaliste, izolaționiste, antidemocratice, antieuropene, de dreapta și de extremă dreaptă (în sec. XX). Riposta sa ideologică, după 1944, a fost anemică, foarte anemică. Și cum ar fi putut fi altfel? Și ea a rămas inactivă, ineficientă, pînă în perioada actuală. Nu este de ajuns un Alexandru Paleologu, D.A. Lăzărescu, Alexandru George, între alții, figuri foarte stimabile, dar de acțiune strict individuală. Este nevoie de un corp de doctrină, bine sistematizat, formulat și difuzat. Care, deocamdată, nu există.

Lipsa de tradiție cultural-ideologică "burgheză" constituie, deci, o mare și tristă realitate. Și un mare handicap politic. Nivelul spiritului public nu era receptiv la o astfel de problematică și el n-a depășit nici azi acest stadiu. A apărut, totuși, în 1925, **Burghezia română** de Ștefan Zeletin, carte importantă, perfect comparabilă cu lucrarea vestită **Origines de l'esprit bourgeois en France** de Bernard Groethuysen (1927). Ecoul său a fost, din nefericire, foarte redus, mai ales în cercurile politice. Iar reeditarea sa din 1991, de la **Humanitas**, n-a avut chiar nici un ecou. Ca și **Neoliberalismul** (1927), reeditat recent (București, **Scripta**, 1992), de același autor în contratimp istoric. S-ar zice că astfel de teme și cărți nu interesează mai pe nimeni. Nici o recenzie dezvoltată, nici o dezbatere în presă. Nimic. Sau mai nimic. Tăcere foarte semnificativă. Tot ce ține de problema "claselor sociale" pare în continuare plictisitor, perimat, neatractiv, dogmatic, inconcludent etc. Ea nu poate concura în nici un caz vreun... "manual de înțelegiune", cu "cartea morților" etc., etc. Că reînvierea ideologiei de dreapta ne va costa (și chiar ne costă de pe acum) foarte scump, este o altă poveste. Dar să rămînem lîngă marea absență de pe scenă și de pe ecran a "burgheziei". În astfel de împrejurări, nici de mirare că nici o editură nu s-a gîndit încă să traducă, să spunem, fundamentala lucrare **Der Bürger** de Werner Sombart (1913). Ea ar fi mai mult decît necesară. O admirabilă analiză și o "apologie" în același timp.

Sînt și alte indicii foarte clare de respingere, fie și subconștientă, dar și teoretică, a ideii de "burghezie". Sociologii români, formați **de** și **sub** marxism, au în continuare o mare reținere (ca să nu spunem ostilitate) față de această noțiune detestabilă. A apărut, recent, un binevenit și masiv **Dicționar de sociologie**. Coordonatori: Cătălin Zamfir și Lazăr Vlăsceanu (București, **Ed. Babel**, 1993, 769 p., 8° mare). Dar oricum am întoarce lucrurile, este în același timp straniu și semnificativ să constați că un articol separat despre **Burghezie** (într-un "dicționar de sociologie"!) lipsește cu desăvîrșire. În schimb, există unul despre... **Ciocoism**. Lipsește, la fel, un articol despre **Proprietate** (efect, desigur, al formației socialist-colectiviste a autorilor dicționarului, care nu se "șterge"). Despre "mica burghezie" se vorbește doar în trecere, într-un foarte insuficient articol, despre **Clasă socială** (pp. 101-102). Noțiune, probabil, iremediabil compromisă, nerelevantă. Nu este de **bon ton** științific, desigur, să te mai ocupi azi de astfel de idei învechite și mai ales nepopulare.

Din fericire, se poate da și un exemplu pozitiv de reacție la această "antiburghezie" latentă radicală. El este oferit de **Platforma-Program a Convenției Democratice**, unde se precizează, chiar dacă fără un mare relief, "refacerea și consolidarea traversei de echilibru social și economic a societății românești – pătura mijlocie" (cap. 4, **Restructurarea socială**, în **România Liberă**, 18 august 1992). Folosirea sinonimului "pătură mijlocie" pare mai acceptabilă și mai funcțională politic decît termenul de "mică burghezie". S-ar părea că strategii **Convenției** – operă în orice caz de colaborare – să-și fi dat seama că noțiunea globală, clasică, grav compromisă, de "burghezie", nu mai este deloc populară, că ea poate constitui chiar un foarte serios handicap electoral. Probabil că aceasta este realitatea. Dacă astfel stau lucrurile, este totuși un semn sigur de recunoaștere lucidă, obiectivă, tacită, a stării de fapt: comunizarea în adîncime a foarte multe din conștiințele socio-politice românești, conștientă sau mai curînd inconștientă. **PL '93** vorbește și el, pe față și cu insistență, dar cu audiență redusă, de "mica burghezie în formare, care va constitui categoria mijlocie a țării" (Dinu Patriciu, în **România Liberă**, 2 septembrie 1993). În același sens și Horia Rusu, recent, în **Cuvîntul** (6/1994): "Noi sîntem partizanii... clasei de mijloc", prin delimitare netă de **PNL**, declarat "partidul oligarhiei financiare". Dihotomia corespunde, de fapt, schemei tradiționale. Căci adevărata "oligarhie financiară" actuală se recrutează, în realitate, din rîndurile nomenclaturii de la putere, care se "privatizează", convertită subit la... "economia de piață".

Are sens să plîngem pe ruinele burgheziei românești? Să regretăm ieșirea, aproape totală, din circulație a unei noțiuni teoretice tradiționale, obiective și fundamentale? În ce ne privește – și ne-am pronunțat de mai multe ori în același sens – credem că păturile mijlocii, pe care **Convenția Democratică** nu le-a uitat, au totuși un viitor foarte constructiv în România de mîine. Și că ele, în orice caz, pot oferi o alternativă reală și foarte sigură, la regimul comunist centralist, etatist, colectivist, ostil proprietății particulare, care încă ne domină. Din cauza lipsei... "burgheziei", bineînțeles.

Sînt trei căi spre putere:
FORȚA
BANII
INFORMAȚIA: EUROMEDIA
librărie specializată "cărți în limbi străine "enciclopedii "artă "dicționare "economie "științe
Str.General Berthelot 41-tel.6150679

Orfeu în infern

Teatrului american nu-i este străină noțiunea de experiment, iar tradiția prelucrării funcționează atunci cînd – mai rar, e drept – un spectacol "off Broadway" este preluat pe Broadway și agrementat cu muzică și dans. Ceea ce însă Adrian Pintea s-a încumetat să facă montînd la Teatrul româno-american **Orpheus Descending** nu este doar o restituire a piesei lui Tennessee Williams care, într-o primă formă (**Battle of Angels**) vedea lumina rampei în 1940, ci o reconsiderare a unui text înscris definitiv în repertoriul universal în 1957, la un an de la sinuciderea **tinerilor furioși** "privind înapoi cu mînie". Trama este propulsată în actualitate, dinamitîndu-se melodramatismul receptării din anii '60 și optîndu-se pentru o versiune muzicalizată care, conform modelului brechtian, profită de pe urma detașării pentru a aplica un comentariu cerebral visceralității materiei narative.

Și datorită scenografiei arhitectei Silvia Pintea, configurația reprezentației se plasează în zona unor genuri convergente – thrillerul musical și spectacolul de revistă – cu un impact violent asupra publicului tînăr, obișnuit să consume la voltajul celor mai înalți decibeli. Tensionea e întreținută cu virtuozitate de un excelent jazz band (Mihai Iordache, Sorin Romanescu, Emil Viriu, Lucian Maxim), alături de care interpreții își vor fi un șir de isbucnirile vocale, insolită modalitate de parafrazare a stărilor interioare, autoperșiflate și prin mișcări de dans, mai mult sau mai puțin lascive. Totul fiind armonizat cu mare scrupul în acest spațiu al disonanțelor grave, unde vibrează intens prejudecățile, rasismul, sexualitatea reprimată, ura nocivă. Tînărul hoinar – marcat de experiența bogată a celor 30 de ani ai săi, dar și ai societății – este un ins misterios, combinație ambiguă de vizionar și delincvent cu suflet de poet; aflat în căutarea propriei liniști, dar cu o teribilă nevoie de afecțiune, cedează la insistențele unei Euridice, soție a altuia și coboară încă o dată în infern. Infernul meschinăriei și promiscuității, infernul frustrărilor și complexelor, infernul trivialității și vendetelor. Momente din biografia zbuciumată a eroinei sînt evocate cu apleomb expresionist în songuri sau tablouri vivante ce anticipează finalul, cînd cuștii imense, la a cărei tribună improvizată s-au succedat cu toții, i se dă foc.

Surescitării frenetice, derlănțuirii paroxistice a conflictului îi se opune coșmarul marionetelor reduse la reacții mașinale. Dar de la rîșeul oriental al jude-ului se speră într-o revitalizare de ordin spiritual printr-o contracarare a spectrului războaielor stupide care au secătuit "generația zdruncinată". Și dacă un roi activ l-a cîpătat chitara care a atras un întreg univers sonor, tot astfel substituirea faimoasei haine-de-piele-de-șarpe cu o haină kaki a impus modificarea profilului uman al personajului central. Împovărat de o tristețe existențială inexplicată, Adrian Pintea evoluează oarecum separat de restul distribuției, deși intră în rezonanță cu fiecare în parte. Cu Laura Jianu – pasionată nadonă îndoliată; cu Mihaela Mihuț – valnerabilă exhibiționistă; cu Adrian Titieni – în dubla ipostază de amant îngrijat și soț criminal; cu Mioara Tirzioru – în chip de cinică sură de caritate; cu Ionuț Pohariu – ubicuu personaj constrictiv și pseudo-protector.

O coborîre simbolică în infern, convertită într-un original gest etic – un spectacol modern.

IRINA COROIU

AGENDĂ CULTURALĂ

➠ **La Universitatea din București și la cea din Cluj**, sub auspiciile Departamentului de Stat al SUA, în per. 8-18 martie, prof. Virgil Nemoianu (Catholic University of America, Washington) va ține ciclul de conferințe "Orientări culturale și intelectuale în America de azi". 8, 10, 15, 17 martie Univ. București, sediul Edgar Quinet; 9, 16 martie Univ. București, sediul Pitar Moș.

➠ **Cinematecă** – *Sala Eforie* • **Rîul și moartea** (regizor: Luis Buñuel, 1954) 9 mart. (10, 19) • **Abisul pasiunii** (regizor: Luis Buñuel, 1953) 11 mart. (12.15), 13 mart. (16.45, 19) • **Se ivesc zorile** (regizor: Luis Buñuel, 1955) 14 mart. (16.45, 19); 15 mart. (12.15, 16.30) • **Maria Candelaria** (regizor: Emilio Fernandez, 1945) 9 mart. (12.15, 16.45); 11 mart. (10, 19) • **Rio Escondido** (regizor: Emilio Fernandez, 1947) 15 mart. (14.30, 19) • **Piesă neterminată pentru pianină mecanică** (regizor: Nikita Mihalkov) 12 mart. (12, 14); 13 mart. (10) • **A muri din dragoste** (regizor: André Cayatte, 1970) 13 mart. (14.30); 14 mart. (14.30, 16.45); 12 mart. (12) – *Sala Union* • **M – un oraș își caută ucigașul** (regizor: Fritz Lang, 1931) 9 mart. (10) • **Metropolis** (regizor: Fritz Lang, 1927) 15 mart. (10) • **Cortul roșu** (regizor: Mihail Kalatozov, 1968), 9 mart. (12); 10 mart. (16.30); 11 mart. (14) • **Stromboli** (regizor: Roberto Rossellini, actori: Ingrid Bergman), 10 mart. (12); 12 mart. (14.15, 18.45); 13 mart. (16.30) • **Arcul de triumf** (actori: Ingrid Bergman și Charles Boyer) 9 mart. (14.30, 18.45); 11 mart. (16.30) • **Drumul spre Saratoga** (actori: Gary Cooper și Ingrid Bergman) 10 mart., 13 mart. și 14 mart. (14) • **Lumina de gaz** (actori: Ingrid Bergman și Charles Boyer) 10 mart. (19) • **Decameronul** (regizor: Pier Paolo Pasolini, 1971) 13 mart. (18.45); 14 mart. (16.30) • **Cîntec andaluz** (regizor: Luis Buñuel, 1928) și **Vîrsta de aur** (regizor: Luis Buñuel, 1930) 15 mart. (14.15, 18.45) • **Calea lactee** (regizor: Luis Buñuel, 1969) 15 mart. (16.30).

➠ **Teatrul Național București** – *Sala Mare* • **Platonov** (autor: A.P. Cehov, regizor: Ivan Helmer), 9 mart. și 13 mart. (18.30) • **Livada de vișini** (autor: A.P. Cehov, regizor: Andrei Șerban), 11 mart. (18.30) – *Sala Amfiteatru* • **Peleș Împărat** (regizor: Grigore Gonța), 9 și 11 mart. (18) • **Goana după fluturi** (autor: Bogdan Amaru, regizor: Grigore Gonța), 12 mart. (11 și 18) • **Locomotiva** (autor: Andrei Rusu, regizor: Pompiliu Rădulescu), 13 mart. (18) • **Părinți teribili** (autor: Jean Cocteau, regizor: Andreea Vulpe), 10 mart. (18).

➠ **Centrul cultural american** – 7-31 mart. Expoziție de afiș despre istoria emigrației în SUA.

➠ **SUA, New Smyrna Beach, Florida. Centrul atlantic pentru arte** – 7-14 mart., expoziția lui Dan Perjovschi "Works on Paper". (B.P.)

EDITURA NEMIRA

Director general VALENTIN NICOLAU
Redactor-șef VLAD T. POPESCU
Drepturi de autor EMIL BĂRBULESCU
C.P. 26-38 București, fax: 781.72.51;
tel.: 665.87.95

Isaac Asimov
A Doua Fundație
Două premii Hugo pentru seria "Fundației"

"Sfîrșitul stelelor"... Așa a botezat Hari Seldon planeta Trantor, într-un moment de fantezie poetică. Și de ce nu? Întreg Universul a fost cîndva dirijat de pe această stîncă; de aici porneau toate firele către celelalte stele; "Toate drumurile duc pe Trantor", spune vechiul proverb, "și acolo se sfîrșesc toate stelele".

Catîrul, un mutant dotat cu puteri psihice copleșitoare, declanșează prima criză pe care Hari Seldon nu a prevăzut-o, iar Fundația este nepuncioasă. Se pare că Galaxia va avea un nou stăpîn... Dar există și A Doua Fundație, acolo unde nimeni n-o va putea găsi. Nici măcar Catîrul...

Ecouri întîrziate

Soarta experimentului – propus în dec. 1993, la Institutul de cultură maghiar din București, de un grup de personalități artistice ale generației '80: Roxana Trestioreanu, Marilena Preda Sânc și Magda Cârneci – este asemănătoare cu a multor evenimente din zona neoi avangarde românești. Comunicarea cu un fond informațional de actualitate, intensitatea experienței subiective sînt calități ce le asigură audiența într-un mediu restrîns la o intelectualitate cu preocupări novatoare. Evident, manifestările tradiționaliste (unele răspunzînd unui program estetic autentic, altele provenind din zonele locului comun) se bucură de o mediatizare mai amplă. Totuși, chiar izolate la o audiență elitistă, asemenea fapte nu rămîn fără consecințe: lumea artistică nu este vie decît prin disponibilitatea sa experimentală.

Nu putem epuiza manifestarea din decembrie prin definiția statică de expoziție (deși prezența imaginii-obiect ca materializare minimă a demersului artistic este decisivă), nici prin cea prea limitativă temporal de "acțiune". Complexitatea intersecției de discursuri presupunînd un nivel al imaginii fixe – proiecții de diapozitive pe suportul acestor imagini (Roxana Trestioreanu), pe suportul neutru al peretelui și pe suportul viu al unui nud feminin (Marilena Preda Sânc) – și un nivel al discursului sonor (poemul recitat de vocea Magdei Cârneci), servește explorării eu-lui, ca limită între o interioritate inepuizabilă și o exterioritate marcată de stereotipurile mecanismelor comunicării. Problematica atinsă depășește, și la nivelul atît de sofisticat al formalizării, și la nivelul grav și dens al conținutului, aceste cîteva repere. **Eu Eu Ich** (acesta este titlul experimentului) este un comentariu asupra unei întregi texturi de situații vizînd sensibilitatea umană la sfîrșit de secol, capacitatea limbajului artistic de a răspunde neliniștitei nevoi de reformulare a întrebărilor și răspunsurilor pe care omul postmodern și le formulează; dar vizează, mai ales, ganselе unei gîndiri artistice feminine, conștiente de sine, care, depășind etapa aspirației egalitariste, ca și aceea segregaționistă, tinde a formula conținutul unei experiențe specifice, utilizînd codurile unei culturi europene specific masculine.

ALEXANDRA TITU

EDITURA OLIMP

PREȘEDINTE DIRECTOR GENERAL: VLAD ALEXANDRU GRIGORE
DIRECTOR: DOINA URICARIU
Str. Hogi Maria Moscu, nr. 6, tel. 658.54.18; fax. 311.09.25 Piața Presei Libere 1, tel. 617.60.10/1002, 1606, 2131 Ministerul Culturii, Corp central, et. IV, VI

A apărut: **FREDERICK FORSYTH**
"ZIUA ȘACALULUI"

Pentru Frederick Forsyth drumul străbătut pînă să devină romancier creator de bestseller-uri a fost un lung parcurs, cu multe cotituri, plin de ocolișuri și de reveniri spectaculoase, care mai tîrziu își vor găsi locul în scrisul său.

Ziua Șacalului este un roman cu un impact unic asupra publicului, o carte care îmbină suspansul cărții de spionaj cu realismul microscopic al romanului documentar. Partea care fascinează din **Ziua Șacalului** se află în portretizarea făcută de Forsyth ucigașului super-profesionist, amoral, cunoscut numai sub numele de cod "Jackal" (Șacalul) și în eforturile de a-l opri făcute de detectivul Claude Lebel.

Printr-o îndrăzneață schimbare a accentelor sale de la punctul de vedere al legii pînă la cel al asasinului, Forsyth adaugă un balans unic ce dă romanului său multă savoare. După romanul **Ziua Șacalului** a fost turnat **The Day of the Jackal** de către studiourile **Universal** în 1973.

și urmează să apară: **HAROLD ROBBINS "BETSY"**

Betsy este un roman despre risc, despre nevoia de a crea mereu ceva nou, într-o junglă a concurenței dintre marile firme de automobile. Numele unei mașini concepute pentru a sparge piața mondială, numele unei femei halucinante, se întîlnesc pentru a oferi cititorilor un roman mai viu decît viața, o carte despre toate păcatele oamenilor ce-și măsoară numai luptînd și iubind puterea minții și a sîngelui.

MARIAN CHIRIAC

Sarajevo – Apocalipsul, acum

De 23 de luni e război în Bosnia-Herţegovina. În numele unui Dumnezeu aici s-a ucis, s-a bombardat, s-a violat, mulţi şi-au urît fratele. În numele unui alt Dumnezeu ceilalţi au procedat identic. De 694 de zile în Bosnia-Herţegovina oroarea a luat chipul războiului religios, etnic şi civil în acelaşi timp. Timp de aproape o săptămînă am fost martorul urorii şi al omenescului de dincolo de ea.

Falconara Maritima

La 20 de kilometri de oraşul italian Ancona este o bază militară NATO. De aici, zilnic, cîteva avioane tranzitează mărfuri şi oameni către Sarajevo. În mod normal, zborul durează 45 de minute. Falconara este ultimul cap de pod al lumii cunoscute sub numele de civilizaţă. La punctul de control soldaţii UNPROFOR verifică bagajul la sînge. Mie mi-au înţepat pînă şi apărătorile de la rucsac. Umorul cazon te întîmpină încă de la intrarea în bază – pe o plăcuţă mare scrie "Good day sir", adică un elegant "ia-ţi papucii, musiu". După aproape 6 ore de aşteptare, cei cîţiva "pasageri" pentru Sarajevo ne urcăm într-un cargou britanic. Chris, însoţitorul de bord, ţine să precizeze că el e galez. E blond, are nişte urechi mari, clăpăuge şi mişcări nervoase. Nimeresc lîngă o jurnalistă australiană, cu poşetă şi încălţată cu cizme de piele, elegante. Abia mai tîrziu voi înţelege dispreţul dezamăgit din ochii bosniacei care lucra pentru UNICEF şi care trăgea cu greu de bagajul ăelor 30 de kilograme de mîncare. În avion e un zgomot înfiorător, care cu greu e estompat de dopurile de ceară obligatoriu introduse în urechi.

Aeroportul Sarajevo. Sau mai bine zis, ce-a mai rămas din clădirea de odinioară. Acum ne strecurăm către ieşire prin culoarele strîmte formate din saci de nisip ce trebuie să te protejeze în caz de bombardament. E norul pînă la gleznă şi un soare cu dinţi. În vîrful clădirii aeroportului atîrnă, albastru palid, steagul Naţiunilor Unite. Două transportoare blindate evită ciocnirea involuntară în ultima clipă.

Deadline bluff

"În noaptea ultimatumului eram mai mulţi prieteni strînşi într-o cafenea. Cu cîteva secunde înainte de ora 24 am început să numărăm cu voce tare: cinci, patru, trei, doi, unu, zero. Ura! Am suflat în luminări şi am ieşit în stradă. Cerul era senin, linişte, nici urmă de avioane NATO, iar oraşul dormea dus. Mai trecuse doar o zi de război". Haris Sarvan, funcţionar la aeroport, povesteşte cu umor cum şi ei i-au aşteptat pe americani. "Îmi pare rău, dar sîntem dezamăgiţi de atitudinea de neimplicare a militarilor din NATO. Eu nu înţeleg ce se mai aşteaptă. Dar pe lîngă toate acestea am devenit obiect al curiozităţii lumii întregi. Ziariştii ne privesc ca pe nişte animale interesante, ne studiază, ne fotografiază şi pleacă de aici fără a înţelege mare lucru". Aşteptăm maşina blindată care să ne ducă în centrul oraşului. S-a înserat. Egipteanul care conduce transportorul vine după mai bine de o oră. Ne explică din mîini ce avem de făcut. Oameni şi bagaje ne înghesuim de-a valma. Pornim. Prin faţa gemuleţului cît podul palmei se succed imagini halucinante: ziduri goale, case cu acoperişul scrum şi cu cîte o gaură mare în burtă, blocuri negre de fum, ici-colo cîte o fereastră albită de lumina unei luminări, schelete de tramvaie blocate pe şine. E aproape noapte şi o zăpadă murdară peste tot.

Suleiman şi Huzein

Duşan Bugarin este născut în România, dar căsătorit aici, în Sarajevo, unde îşi făcuse un rost. Cîntăreţ de operă de mare succes, a văzut o lume întreagă de-a lungul turneelor. Acum este pensionar şi a trebuit să-şi descopere talentul de bucătar. Era a 17-a zi consecutiv cînd el şi soţia sa mîncau doar fasole, cu coajă uneori. Iarna trecută a petrecut-o fără pic de foc în casă. Şi au fost şi -20 grade. Mulţi s-au încălzit atunci cu cărţile din bibliotecă. Acum e şi mai cald şi linişte. În zilele cînd se trăgea trebuia să bată mai bine de 20 de kilometri ocolind zonele periculoase pentru a ajunge la Operă şi a semna nişte hîrtii care-i dau dreptul la 300.000 de dinari. Bonurile oferite de Guvern înseamnă pe piaţa neagră doar o marcă germană. Cu ele poţi să-ţi ridici raţia: o jumătate de pîine la trei persoane, zahăr, ulei şi ce mai vine de la ajutoarele umanitare. În ultimul timp s-a distribuit chiar şi lapte praf. "N-am vrut să plec din Sarajevo pentru că aici e casa mea, munca mea de-o viaţă. Pînă acum am fost norocos, căci nu am fost lovit de vreo grenadă. Aici sînt considerat sîrb, dar cu toate că nimeni nu m-a izgonit, după război n-o să mai rămîn. Prea s-au întîmplat multe, care nici în 50 de ani n-or să fie uitate. Cel mai mult mi-ar conveni să schimb casa cu un musulman care acum se află în teritoriile sîrbeşti". Duşan Bugarin e sceptic în privinţa sfîrşitului curînd al războiului, dar devine mucalit cînd îmi spune ultimul banc de la Sarajevo: "Suleiman şi Huzein sînt un fel de Iţic şi Ştrul autohtoni. Cum mergeau ei aşa, strecurîndu-se pe străzi, pac, le cade o bombă exact în faţă. Se fac una cu pămîntul, dar după un timp se ridică şi încep să vadă dacă sînt întregi. Toate bune, numai că lui Suleiman îi lipsea acum o ureche. Hai s-o căutăm, poate mai ai nevoie de ea, se arată binevoitor Huzein. Las-o dracului de ureche, mult mai importantă e ţigara care o pusesem după, îi răspunde Suleiman. Şi se apucă amîndoi s-o caute".

Bascarsija

Viaţa e extrem de scumpă în Sarajevo. Bascarsija e cartierul comercial al oraşului, vechi bazar turcesc, cu străzi strîmte din care intri direct în prăvălioarele ce adăpostesc chiar şi acum podoabe din aur şi orfevrărie musulmană. În faţa unei geamii un tînăr, desculţ pe lespezile de piatră, înşiră o litanie prelungă. E Ramadan. Majoritatea lăcaşelor de cult sînt făcute zob. Pe "Mareşal Tito", artera principală a cartierului, lumea furtăteşte neobişnuit, iar în clădirea Pieţei Centrale e de-a dreptul înghesuială. Se vinde orice. De cumpărat mai puţin. Cartofi pricăjiţi – 17 mărci germane kilogramul. Merele – 15 mărci, usturoiul – 35 mărci funia, carne de vită fără os, pîine coaptă în casă, iar două braţe de lemne, împachetate în sac de plastic – 25 de mărci. Ţigările sînt foarte căutate, liniştesc de spaima exploziilor. Cele în pachete originale ajung la 10 mărci, în schimb majoritatea se vînd vărsate, ambalate în file de cărţi. E un soare blînd, însă zloată pe jos. E nefiresc de linişte, zic s-a mai tras de mai bine de două săptămîni. Din loc în loc, în apropierea apaţilor deschise, cîte o bucată de carton pe care e scris de mînă: "Pazi Snajper". Adică, atenţie la lunetişti. Viaţa e extrem de ieftină la Sarajevo. Poţi fi ucis oricînd.

Dobrinija

Linia frontului taie cartierul Dobrinija în două, cu o parte aparţinînd sîrbilor, cealaltă musulmanilor. Aici s-au dus cele mai cumplite lupte în anul de asediu al oraşului. Blocuri hîde, înnegrite de fum, maşini carbonizate puse una peste alta pentru a crea un paravan de protecţie vizuală în faţa trăgătorilor. În Dobrinija mulţi morţi sînt îngropaţi în faţa casei. Nu s-a putut altundeva. Cimitirele au fost dezafectate, iar schimbul de focuri nu permitea deplasările nici măcar pentru oficierea ritului despărţirii lumeşti. Dobrinija e un stat în stat. Armata musulmană nu permite aici interpunerea forţelor de protecţie ONU, care doar în restul oraşului îşi plimbă zgomotos transportoarele blindate. Pe undeva prin zonă e un tunel, special construit, de înălţimea unui om mijlociu, prin care se ţine legătura cu exteriorul. Iese la poalele muntelui Igman. Prin tunel se transportă muniţie, au intrat şi au ieşit trupe sau refugiaţi şi tot pe aici se traficheză majoritatea lucrurilor de pe piaţa neagră. În Dobrinija s-au întîmplat cele mai cumplite crime. Aflu o poveste de necrezut aproape. El musulman, ea croată, tineri, urmau să se căsătorească. Mai erau două zile pînă la nuntă şi în ciuda războiului toate lucrurile erau pregătite cum se cuvine. Băiatul moare ucis de sniperi. Fata ţine însă morţiş ca nunta să se oficieze şi merge singură în faţa altarului, îmbrăcată în rochie albă de mireasă. Apoi îşi îngroapă bărbatul. La nici o lună moare şi ea, împuşcată de lunetişti.

Zakira

Casa lui Salhe Becic e una modestă. Deşi musulman, nimic dinăuntru nu aminteşte ostentativ de Dumnezeul căruia i se închină. Nu poate oferi nimic de mîncare, căci ţine postul legiuit, dar îmbie cu o cafea turcească. Mă priveşte puţin contrariat cînd află că vin din România. El ştie că românii sînt prietenii sîrbilor pe care i-au sprijinit pe tot timpul războiului şi mai ştie din ziare că printre lunetişti se află şi români, dintre care mulţi foşti campioni de tir. Lunetiştii i-au ucis fata, pe Zakira. Mergem la cimitir unde îşi spune povestea. Zakira se află acum sub pămînt cu un copil nenăscut în pîntece. Mormîntul ei este singurul îngrijit, cu flori proaspete deasupra. A fost împuşcată exact în inimă, în timp ce mergea pe bicicletă către casă, iar el, tatăl ei, aflat la cîteva sute de metri, nu a mai putut face nimic. Plînge. Se roagă şi rosteşte un soi de blestem. "Încerc să nu urăsc pe nimeni. Dar nu voi putea trăi vreodată alături de cetnicul care mi-a ucis fata, pe copilul meu. Nu-mi doresc decît ca şi copilul lui să moară la fel". Lacrimi mari i se scurg pe obraji. După ceva timp, cînd se mai linişteşte, încerc să aflu dacă nutreşte aceleaşi sentimente faţă de toţi sîrbii în general. "Nu. Cred că putem trăi împreună în continuare în Sarajevo, dar niciodată alături de cetnici".

Branomir

La un pahar de vodcă tăcerea înverşunată a sîrbului Brano începe să nu mai aibă sens. Viaţa lui a fost banală pînă a început războiul. A iubit baschetul, iar poza cea mai la vedere din întreaga casă e una în care el, bărbat tînăr şi puternic, e în plină acţiune în timpul unui meci. Acum a slăbit cel puţin 10 kg. Războiul l-a îndepărtat de mulţi dintre cei dragi. Bineînţeles, cel mai bun prieten al său e musulman, desigur, luptătorii de pe înălţimile din jurul oraşului Sarajevo i-au ucis prieteni sîrbi. Cu toate acestea nu-i condamnă şi nici nu acceptă să fie numiţi ostraci. Sînt fraţii lui de sînge. Sniperi sînt şi musulmanii care au tras de pe terasele blocurilor din oraş. Războiul nu-şi alege victimele. Mulţumeşte cerului că nu a fost încorporat în armată ca să fie obligat să tragă în sîrbi şi că a reuşit să se aranjeze de un post în poliţia civilă, de unde cîştigă o pîine. Nu va putea trăi în Sarajevo după terminarea războiului. Crede că ar fi un cetăţean de condiţie secundă, întrebat mai întîi – oricînd şi oriunde – cum îl cheamă şi abia apoi ce ştie să facă. Dacă nu va ajunge în vreun fel în Occident, oricum se va retrage într-o zonă unde majoritari sînt sîrbii. Bosnia musulmană nu poate fi şi ţara lui.

Mîine

E greu să-ţi imaginezi ziua de mîine la Sarajevo. Toate zilele sînt aici aproape identice, terse pînă la exasperare, chinuitoare prin senzaţiile de insecuritate şi frică animalică generate de război. Mîine cel mai bine ar fi să curgă apa, să fie curent electric şi căldură. Toţi oamenii s-au săturat pînă peste cap de război, iar opinia generală – aşa cum mi s-a relevat din discuţiile purtate – este că luptele se doresc numai de către "Ei", liderii, interesaţi să-şi menţină poziţiile şi să aibă o ţară de condus. Pacea e un vis mult prea îndepărtat pentru cei mai mulţi.

În aceste zile se hotărăşte soarta Bosniei-Herţegovina. După aproape o mie de runde şi negocieri de pace, după mai multe variante de împărţire teritorială a puterii, după un ultimatum NATO şi o intervenţie militară limitată – prima în ultimii 40 de ani a Alianţei Nord-Atlantice –, după ce mii de oameni au murit, au fost schilodiţi sau şi-au pierdut casele luînd drumul bejeniei, după toate acestea se încearcă adoptarea unei soluţii de compromis: crearea unei confederaţii între Croaţia şi Bosnia-Herţegovina. Deşi recunoscut de Naţiunile Unite, Bosnia-Herţegovina este în faşt un stat fantomă, cu o soartă tragică: aproape 70% din teritoriu este ocupat de sîrbi, în partea de vest croaţii, majoritari aici, ascultă doar de autorităţile de la Zagreb, naţiunea musulmană este o invenţie propagandistică. În aceste condiţii este aproape imposibil să reziţi în viltoarea confruntărilor de interese politice şi militare. Este destul de probabil ca şi Serbia să agreeze această formulă. Implicarea fiţişă a ruşilor în conflictul din fosta Iugoslavie a însemnat, printre altele, şi un lucru bun: acum sîrbii par mult mai dispuşi la compromisuri, ştiind că se pot baza pe un aliat important.

Din păcate, chiar dacă pacea pare din ce în ce mai probabilă, rămîn o mulţime de frustrări la nivel individual care pot genera pericole majore. Poate deveni Sarajevo un Beirut european? Cum va rezista al treilea stat musulman de pe bătrînul continent? Cărei naţionalităţi vor aparţine copiii născuţi din căsătoriile mixte? Întrebări fără răspuns pe termen scurt.

Acum, din Sarajevo, fosta capitală mondială a păcii şi prieteniei pe timpul organizării Jocurilor Olimpice din anul 1984, nu se văd decît ruinele.

Gabriela Adameşteanu (redactor-şef), Rodica Palade (redactor-şef adjunct), Andrei Cornea (redactor-şef adjunct), Ilie Şerbănescu (publicist comentator), Dan Perjovschi (director artistic), Oana Armeanu (actualitate socială), Horaţiu Pepine, Marian Chiriac, Raluca Stroe-Brumariu (actualitate politică), Florina Popa (şef departament economic), Cornelia Niculae (contabil), Radu Dobîndă (corectură), Gina Marin (fotoreporter, secretariat), Mircea Ionescu (şef serviciu difuzare), Ioan Condor, Mihnea Chiuia (difuzare), Flori Sava (publicitate).
Rubrici permanente: Tia Şerbănescu (comentariu politic), H.-R. Patapievici (eseu). Corespondenţi interni: Ioan Muşlea (Cluj).
Corespondenţi externi: Adrian Niculescu (Milano), William Totok (Berlin), Ion Mircea Damian (Paris).
Responsabil de număr: Gabriela Adameşteanu
Redacţia şi administraţia: Bucureşti, Calea Victoriei 120, Tel. 614.17.76, Tel./fax 311.22.08
ISSN-1220-5761
Tipărit la "TIPOREX" SA Calea Plevnei 114
Tehnoredactare computerizată Adrian Baltag, Alexandru Cirip
Revista "22"